УНИВЕРСИТЕТ ПО АРХИТЕКТУРА СТРОИТЕЛСТВО И ГЕОДЕЗИЯ - СОФИЯ
Архитектурен Факултет, Катедра Градоустройство

СОФИЯ – ПЕРСПЕКТИВИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ГРАДСКАТА СТРУКТУРА В АСПЕКТА НА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА АДМИНИСТРАТИВНО – ТЕРИТОРИАЛНАТА ОРГАНИЗАЦИЯ

Автореферат

на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

научно и професионално направление
5.7. „ Архитектура,строителство и геодезия“

научна специалност „Териториално, ландшафтно устройство и градоустройство“

автор: арх. урб. Генади Делчев Костадинов

научен консултант: проф.д-р арх. Минчо Нетов Ненчев

София, 04. 2026 г.

Обем на труда

- Докторантът е зачислен на 01.07.2021г. /заповед No.500/ 13.07.2021г.; приет на ФК с кратка No.9/ 06.07.2021г.

- Трудът е обсъден на разширен катедрен съвет от 18.03.2026г. (заповед 0.259-АФ-УАСГ) и насочен за публична защита.

- Трудът съдържа 203 страници – текст, фигури и схеми, библиография

ПУБЛИКАЦИИ НА АРХ. УРБ. ГЕНАДИ КОСТАДИНОВ:

1. Моделиране на структурните трансформации в градовете в полосата на транснационалните комуникационнио коридори

Год. на УАСГ 2022/55 стр. 455-460

2. Регионални структурни промени на българските градове в транснационалните полоси

Год. на УАСГ 2022/56 стр. 1749-1756

Нови (приети за публикация)

3. София – перспективи за устойчиво развитие на градската структура в аспекта на усъвършенстваване на административно-териториалната организация

УАСГ 2026

4. Структура и управление на София – философски аспекти на градското управление

УАСГ 2026

Съдържание

Въведение	**4**
Актуалност на изследването	4
Хипотеза и теза на труда	5
Задачи	8
Методи	8

Глава 1. София – градска структура и развитие на града 9

1.1. Възникване на града и първоначално развитие до Освобождението 1878г. 9

1.2. Развитие на София след Освобождението (1878 г.) 15

1.3. Градската структура като елемент на градския план на София – административно-териториална организация след 1878 г. 33

1.4. София – състояние на градската структура преди 1944 до 1989 година 42

1.5. София след 1989 година 48

Глава 2. Класически теоретични и практически модели 59

2.1. Градът-генезис и развитие на градските структури 59

2.2. Тенденции в развитието на градските структури в края на XX век и в началото на XXI век 61

2.3. София – градска структура и градско управление - йерархически и социо-пространствени проблеми 80

Глава 3. София – градска структура и градско управление. Съвременни йерархични структури. 143

3.1. Модел за социо-пространствено развитие 143

3.2. София – перспективна управленска градска структура 160

Заключение 197

Основни изводи 197

Апробация 200

Приноси 200

Библиография 202

Въведение

Актуалност на изследването

Същност на проблема – остарялото административно – териториално деление и чисто механичното управление на територията – на практика без отчитане на новия социално – икономически модел на обществото и смарт технологиите в управлението и без отчитане на реалните процеси на трансформация в градската структура създават напрежение в градското развитие и се отразяват негативно на социалните взаимоотношения и организация в града. Накратко всичко това може да се обобщи по следния начин:

- Административно – териториалният модел на столицата не отговаря на актуалната градска структура и съвременните социално – икономически и технологични условия.
- Съществуват формални административно – управленски ограничители /с оглед на възприетата форма на администрация/, които възпрепятстват модерните и значими градски трансформации.
- Не е възможно комплексно и балансирано развитие на всички градски територии и се затруднява съвременното прогнозиране на градското развитие в условията на отсъстващ баланс между обществени, корпоративни и индивидуални интереси- в най-добрият случай от гледна точка на усложненото и тромаво управление.

Прогнозирането на развитието на отделните подсистеми също е затруднено и на практика обществото страда от неконтролирания пазар на недвижимата собственост, от недобрата комуникационна и инфраструктурна мрежа, както и от трансформирането на естественото развитие на общественото обслужване, търговията, комуникацията и социалната активност на своето население. Освен това – градът е основен фокус и притегателен център на цялата държава с оглед най – голямата концентрация на функции и управленски звена, на индустрия и въобще на финанси. Столицата съотнесена към всички големи градове /Пловдив, Варна, Бургас и Русе/ е от 5 до 8 и дори 10 пъти по-концентрирана.

Хипотеза и теза на труда

Хипотеза – промените в структурата на целия град и в стабилизирането на нов градски основен скелет ще наложат нов модел на градския план – в т.ч. на управление на територията и улеснение на социалната мобилност на гражданите на базата на обоснован комплексен социален и структурно-функционален подход към променящата се и развиваща се градска среда [12] – различен модел от сега практикувания – даващ все повече основание да се счита за недостатъчно ефективен и затормозяващ съвременните нарастващи непрекъснато потребности от рационално развитие [1]. Сега сме свидетели на окончателно съвместяване на стара и нова градска структура - остатъци от градската структура от XX век и новата от XXI век [фиг.1].

Фигура 1: София – първоизточникът на последвалите съвременни трансформации-метаморфозите на градския план са закономерни и очаквани.

Научна теза – Трудът е в съответствие с научната цел и поставените задачи за реализация. В методичен план той съответствува на класическите модели за философска дисертация по архитектура и градоустройство [13]. Същевременно той ще има и научно – приложно значение с оглед на актуалната тема и проблематика. Дисертацията има смесена методология и методика, използваща методи на различни научни области. В труда е демонстрирано, че използваните методи са избрани чрез съзнателен процес на обмисляне и че критериите, както и положителните и отрицателните страни на индивидуалния избор на метод, са добре определени. Методите, събраните и обработени материали, както и последователността на провеждане на проучванията в дисертацията ще бъдат максимално прецизно и точно описани, така ще позволяват ясно разбиране на същността на извършените изследвания, както и бъдещото им възпроизвеждане от други изследователи.

Трансформациите на градската структура -като следствие на по-свободния пазар ще наложат съществени флуктуации и преобразования на цялата градска структура и нова йерархия във функционален и пространствен аспект - а той трябва да се отчете в комплекса на новите управленски програми и структури.

Цел – разработване на нов социо – пространствен функционален и управленски модел – перспективно ориентиран към XXI век и интегриращ тенденциите в историческото развитие, съвременната градска структура, актуалните социално-икономически характеристики, модерните градски условия ,електронните технологии и достиженията в сферата на обективното управление на градовете.

Това в същност е основният и научен проблем – създаване на определено нов модел – съчетаващ класическите постулати на досегашната теория и практика на градското развитие и същевременно ориентиран към усъвършенствувана методология за взаимомръзките в града и методика за реализация, експлоатация и управление на създадените нови структури и елементи. Разработването на нов модел на административно – териториална структура на столицата, която да осигури управленски и устройствени условия за нейното дългосрочно устойчиво развитие. Разглеждайки преобладаващите теории за градското развитие може да отбележим, че тези- формулирани като структурни теории от средата на 20 век се основават най-вече на разделянето на условни периоди – съответно - исторически и съвременен град [2], като разделянето е от момента на обособяване и развитие на моторното движение – някъде в самото начало на 20 век – 1910-1915 година. Това е твърде общо разделяне и съвсем не дава възможност да се

извлекат категорични и точни критерии за това – кога в градската среда назряват условия за трансформации /най-вече като изискване на промененото статукво в обществената организация/. Същевременно оценъчните критерии на контекста на градската среда съвсем се подценяват в името на някакви схематични статични представи за етапност и обособеност [5]. Пример със София – могат да се обособят доста различни структурни периоди – съответстващи на преобладаващия тип обществена организация - а именно - на протоантичния град, на тракийското селище,славянското селище, на стария български град - приобщаващ и византийски елементи, на дълбокопровинциален град в рамките на Османската империя, на нов български град – постепенно трансформиращ се в модерен европейски град..." [18]

Дори съвсем очевидно е и че „...някои изследователи може да открият още класификационни характеристики на града- но в крайна сметка и това обяснява общата характеристика на контекста. "Какво е поведението на градските власти за този немалък период от време и осъзнаване на реалната структура на града- „...Повече от половин век всички градове се заиграха с някаква измислена статична и йерархизирана структура – тотално ограничаваща логичното историческо развитие и лишавайки до голяма степен великолепието на историческата градска среда. Един вид градските управи се поддадоха на различни мимолетни модни увлечения, чисто декоративни методи на украшателство и съвсем локални възстановки- с търсен единствено моментен, но не дълготраен ефект.

На съвременния етап контекстът на градовете трябва да се експонира на преден план , да се обоснове комплексната оценка на средата и съответно да се формулира КОНЦЕПТ- концепцията за развитието на всеки град – най-вече на основата на съществуващите териториални и социални ценности и потенциали."[18]

Дали градът се е развивал върху основата на произволна, чисто пазарна структурна ситуация или пък е следствие на обмислена инвестиционна акция – това е определен резултат на обособяване на фактическа градска строителна активност.

Със самото си възникване в контекста на градското развитие се залага проблемът на съединението , на обвързаността на всички елементи, участвуващи в градския „театър" на действието. Именно градската структура – т.е. начинът на организацията /с всички произтичащи от това следствия/ е основният феномен на градската същност. Тя може да бъде познаваема и да послужи като базов концепт при описателните и същностни типологии на градските планове, като най-точно изразяваща взаимоотношенията между елементи и обекти.

Новата вълна на 90-те години като една реакция на деформациите в градската структура се изразява най-вече в назрялата необходимост от скъсване с традициите на строго йерархизирания град, с умишленото „сертифициране" на градската територия като успешно прогресиращ градски център и забравени и низгвернати периферни територии [19].

Основният проблем при функционирането на града винаги ще се корени в начина и структурата на управлението на градската територия с оглед на общественото развитие-без идеологизиране и без съмнителни-пожелателни концепции за извличане на частични привилегии и резултати.

Задачи

Те са обосновани като:

1. Изясняване на генезиса и обособяването на град София през епохите – от гледна точка на градската структура. Обзор на градоустройствената практика в чужбина с проследяване развитието на науката за града и неговото управление.

2. Формулиране на структурен модел на новия град в аспекта на устойчивата перспектива за градското развитие. Структуриране на съвременните концепции за „умните“ (смарт) градове и възможностите за приложение в българската градоустройствена практика.

3. Създаване на комплексен и обоснован модел за социо – пространствено развитие на града с оглед на върховите постижения по света чрез нова административно – териториална структура и осигуряване на управленски и устройствени условия за дългосрочно устойчиво развитие. Извеждане на специфични и общи градски проблеми с възможност за разрешаване в контекста на предлагания модел.

Методи

В зависимост от обекта на изследване са приложени аналитико- синтезни методи-включващи:

Анализ на : Историческото развитие на града. Добри практики у нас и в чужбина. Съвременни фактори влияещи върху градското развитие.

Синтез на: Историческите тенденции в градското развитие. Новият градски подход - съответстващ на структурата на обществото. Нов социо-пространствен модел.

Глава 1. София – градска структура и развитие на града

1.1. Възникване на града и първоначално развитие до Освобождението 1878 г.

Теоретична постановка – Генезис и обособяване на град София

За София може да се твърди, че е познаваема главно чрез разкопките и откритията в нейното градско ядро/в нейния център/. След известни открития и целенасочени разкопки вече до голяма степен може да се съди за нейната големина и мащаб и за основната градска структура – наложила се като сравнително устойчива и издържала на времето - главно с промените в общественото устройство, функциониране, развитие и управление. Градският център илюстрира определени съществени трансформации и най-вече промени в смисловата обща структура на града. Това не бива да ни учудва с оглед ролята на града в териториалното разпределение на общодържавните функции и характера на самото градско общество. От голямо значение е доминацията като държавен или регионален център и ролята на вътрешноградската комуникация и управление. Центърът на София до Освобождението е бил на практика площадът пред минералната баня и джамията Баня баши. От тук са изхождали главните улици към петте градски изходни точки. В разрез със старото турско градоустройство, тия пътища са право проведени до центъра на града. Това провеждане е станало през годините 1860-1870 г., чрез събарянето на цели редици къщи и оттегляне на сводови фасади. Градът наследява близо стотина важни обществени сгради и обекти (църкви, джамии, хаври, бани, училища, ханове и др.), няколко гробища; една главна и няколко специализирани чаршии; няколко специализирани пазарища. Главната отличителна черта на селищната мрежа е обусловена от историческите фактори в развитието и от характера на природогеографските фактори. Локалната древна структура практически е ограничена от юг от Лозенешкият хълм и предбалканската яка на Витоша. Въпреки че много от градските планове не са осъществявани напълно то самия факт на недоизграденост се е разглеждала именно по посока на бъдещата обща реализация и обвързаност [31]. Когато градът /София/ след формирането на основната си структура започва да се разраства – с претенции за експанзионистично развитие и тотално усвояване в прекия смисъл на неурбанизираната територия - то

възникват проблемите на териториалната и пространствена организация на тази свободна територия. До скоро не се правеше разлика между извънградска и крайградска територия – градът се разглеждаше като строго- йерархизирана структура-система-едва ли не, че териториалният ресурс е практически неизчерпаем и тотално трябва да урбанизираме всичко. Отчитайки горчивия опит от неслучилите се гигантски инициативи и механичното пренасяне на чисто метафизични картини от нашето развитие – лесно се убеждаваме, че трябва нов подход нова методика на анализ и проектиране, нови схващания за степента на поносимост от урбанистична намеса. Сега проповядваната и изучавана „скалигерова“ история ни поставя в определено неловкото положение като архитекти и урбанисти да навлизаме в една нова на практика за нас територия – територия на новите епохални открития на археологията – преобразявайки изцяло и променяйки из основи познанията ни за история и историческа истина, за хронология и за адекватност на познанията ни за градовете и архитектурата. Досегашните лесно оборвани тези – за хармоничното развитие и за непрекъснатите войни по толкова схематичен начин обясняват историческите факти и общественото развитие, че си задаваме въпроса – кому е необходимо да обясняваме градското развитие като някакъв перформанс, като едноактова пиеса нагодена за битова употреба.

Градската история

Генезисът на София е следствие на особени, тотални промени в развитието на местното градско общество като цяло. Метаморфози в неговото развитие се проявяват с пълна сила при всеки един етап в исторически аспект, а в неговото планиране, управление и вътрешно развитие се наблюдават адекватни обществени реакции. Движещите сили в градската история променят и движат обществото - и по този начин градското и общественото развитие се припокриват, защото съвсем закономерно историята се променя в градовете - като най-концентрирана среда. Реалните перспективи на София в бъдеще са тясно свързани с реалния за града градоустройствен потенциал, и с реалната преценка на регионалната и локалната ситуация. Новият поглед върху градското развитие трябва да се основава на ясни научни критерии, а не на пожелателни умозаключения [22]. Твърде показателна е хронологичната история на София – базирана на възможно максимум исторически източници и основана на реалните артефакти и дадености.

Древност и Античност – Праистория

Древната локализация – най-ранните археологични свидетелства за обитаване на територията на София са от ранния неолит (VI хилядолетие пр. Хр.) – по това време в Софийското поле съществуват десетки малки селища, много от които в рамките на днешния град.

Тракийска епоха - все още е твърде спорна

Тепърва ще се изясняват нови факти относно значението на града в рамките на цялата територия на Балканите. Почти няма информация за града през тракийския период – откъслечни писмени източници се появяват от времето на завладяването от римляните, а археологическите сведения са фрагментарни, заради мащабните римски строежи върху предходното тракийско селище.

Римска епоха

През втората половина на III век град Рим губи мястото си на политически център на Империята и до утвърждаването на Константинопол като нова столица на изток владетелите пътуват между различни градове в провинциите.

Един от тези градове е и Сердика, където често пребивават императорите Галерий (роден и починал в града) и особено Константин I, който прекарва в града по няколко месеца през всеки няколко години от управлението си. При управлението на последния търновски цар Иван Шишман София е завладяна от османците. Още през 1372 година те завземат близките Самоков и Ихтиман, но едва десетилетие по-късно настъпват към София. От XVII век София постепенно започва да запада заедно със западането на Османската империя и края на големите походи към Централна Европа, за които градът е важен изходен пункт. През 1864 г. градът става център на Софийски санджак в новосъздадения Дунавски вилает, а от 1876 г. София е вече административен център на Софийския вилает. При отстъплението на османските войски в края на 1877 година, по време на Руско-турската война, османският командващ Сюлейман паша планира пълното опожаряване на града подобно на Стара Загора, при което разправата с християнското население става неминуема. Столица на Третата българска държава В самото начало на новата година, на 4 януари 1878 г. (23 декември 1877 г. стар стил). През февруари 1878 г. населението на града е намаляло почти наполовина спрямо предвоенния период и по данни на общината е 11 694 души, от които 6560 българи, 3538 евреи, 839 турци и 737 цигани.

1.2. Развитие на София след Освобождението (1878 г.)

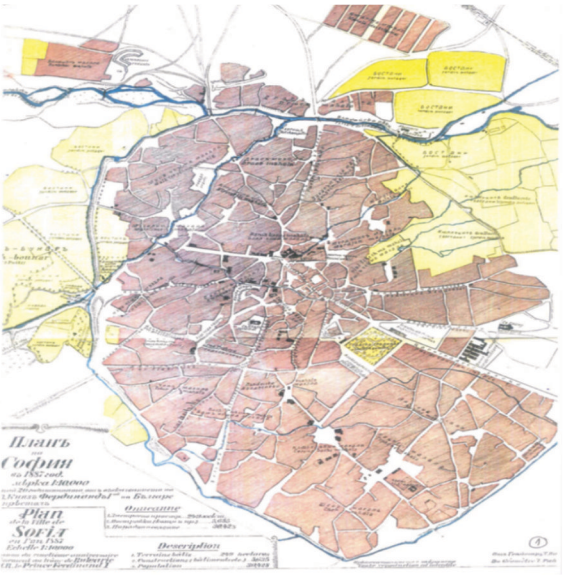
Избирането на София за столица спомага за нейното бързо превръщане в голям и важен политически, административен, икономически, научен и културен център на страната.

Градоустройствените промени започват с голям размах скоро след това събитие. Центърът на града започва да се измества от площада при Баня Баши джамия към площада около Съборната катедрала „Св. Крал“ (днешната църква „Света Неделя“), където се пресичат четирите основни пътни артерии на града. Оформени са широки радиални булеварди, а малките криви сокаци са заменени от успоредни преки.

Историческият Център на София или Стара София, обхваща територията заключена приблизително в рамките на булевардите Сливница, Васил Левски, Патриарх Евтимий, Христо Ботев – с други думи, територията на града от времето непосредствено след обявяването на София за столица на България през 1879 година. Много от булевардите ограждащи днешния център са носили името Окръжно (Околовръстен) шосе (път). Представителният център на града се оформя около княжеския дворец (царския дворец) и Народното събрание, а районът става средище не само на политическия живот, но и на културни и обществени прояви. В тази посока е и първото по-сериозно разширение на града – до коритото на Перловска река и Орлов мост [67].

При структурния анализ на града от особено значение е да се анализира съхранението на градския мащаб – типичен за средноевропейски град. София в началото на 20 век все още носи белезите на една отминаваща епоха- характерна за миналото. Едва прохожда моторното движение, липсват характерните търговски обекти и локации на търговията, производството е свързано само с бит, липсва каквато и да е обща градска мобилност и традиция на обмен и социална комуникация.

Един типичен пример на ограничен град – съжителство на верски притегателни центрове и няколко тържища /пазари/ които оживяват градския ритъм на живот. Липса на каквато и да е регионална комуникация и връзки с останалите градове на страната. Необходимост от промяна и трансформации [фиг. 2, 3].

Фигура 2: Градската структура на София – знакови сгради и пространства в края на 19 век - Площад Александър Невски, Дворецът, Орлов и Лъвов мост, Университетът, Борисовата градина, Централна баня, Централна гара

Фигура 3: София – схема на градската първична структура - след Освобождението докъм 1890 година. Формиране на нова градска структура

Постепенно със ситуирането на нови знакови за столицата и държавата сгради и пространства /квартали, площади, ареали, комуникации/ структурата започва планомерно да се променя. Полагат се основите на градското стопанство [фиг. 4, 5, 6, 7, 8].

Фигура 4: 1879 година – София – локализация на града – градският /Софийски/ регион е основно поле за проявление на социо - пространствената комуникация и един вид сфера на проявление на регионалните зависимости във времето на определена зрелост на развитие на техническата база.

Фигура 5: 1891 година – София – компактен град – вече сравнително целеустремен в развитието си – възстановява се и нараства като население, има централно историческо ядро , устойчиви трансформации на градската структура

Фигура 6, 7, 8: *Гледайки старите снимки съвременният изследовател не може да остане безразличен към проявлението на класически градоустройствени композиционни похвати и намирането на абсолютно разумни и дълговечни решения по отношение на трансформациите на старата структура и използването на наличните особености на релефа- нещо което е много хармонично вписано и практически незабележимо от пръв поглед на ниво пешеходни пространства. Градският център е в рамките на едни оптимални мащаби и е предпоставка за плавно нарастване и доизграждане на градската тъкан.*

Цялата хронология на градските трансформации на София е едно обобщение на различни исторически проучвания – извършени в рамките на XX и XXI век от историци и археолози – добросъвестно изследвали градската история на българската столица. Тя говори за едни непрекъсваеми трансформации на градската структура – породени от промени в общественото устройство или настъпили като естествен процес на благоустрояване и естествено развитие.

Първична структура на София - кръстопът на двата основни търговски пътя

Самото кръстовище е на територията - западно от Костинброд и е мястото на пресичане на търговските потоци отначало на търговията със сол, след това на търговията с храни и сечива, а по - късно и на всякаква разнообразна търговия. Там даже по римско време е изградена и пътна станция - чиито останки са намерени/ст.н.с.арх. Й.Тангъров/.

Протоструктурата на древния град – една удивителна метаморфоза на наслагване на първичен замисъл и последващи построения

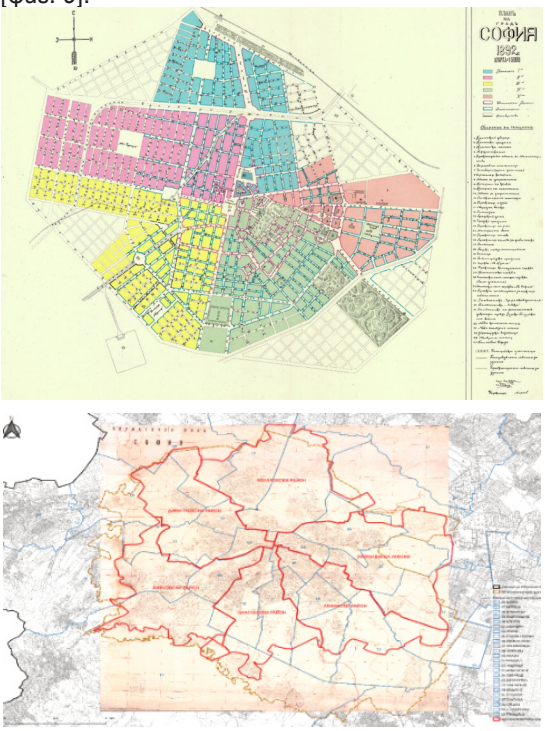
Тази най-първична структура - открита при разкопките от тракийския и римски периоди говори за определена планировка на града от самото начало. Ако древният план се нанесе на съответната релефна карта на съвременния град - то ще открием една пряка зависимост на плана от сложността на релефа - съобразяване и търсене на сравнително равна територия - в близост до река.

България през Освобождението – 1878 г. и след Обединението през 1906 г. – основни български градове

След Освобождението България представлява една сравнително неспокойна територия - в равнините все още има невъзстановени селища и засегнати от военните действия градчета и по-големи градове - каквито са Плевен, Стара Загора, много опожарени по-малки села и твърде много жертви от местното население. Има силна емиграция. Една на практика необединена държава, една държава с на първо време военно управление и много обеднели и разорени граждани. Най - големият град е бил дефакто Истанбул / Цариград - с най-голямо българско население/. На територията на двете основни части на България -Мизия - по-късно княжество и Източна Румелия / все още в рамките на империята/ - най-значими градове са София /1879г.-около 12- 13000, но през 1885 -30428 души, Пловдив - 33032g., Русе /малката Виена/ - 27194g., Варна - 25256g. Шумен - 23164g., Сливен - 20000g. Другите градове са били с население под 20000g. Цели региони в това отношение са твърде назад в урбанистичното си развитие и са на практика селски територии.

Упадък и разрушаване на градската структура на София в периода на Османското владичество

София попада в регионалната организация на Османската империя отначало като център на санджак, а по -късно като важен стратегически пункт - в полосата на важен стратегически търговски път през Тракия [фиг. 9].

Фигура 9: 1892 година – София - За София се изготвят кадастрални и устройствени / застроителни / планове - :- първоначално - различни топографски карти се изготвят от руски военни топографи - веднага след Руско - турската война - 1978 г. и в рамките на помощния персонал към княз Батемберг . - след това се създава картографска служба с привлечени специалисти от чужбина / австриецът Йосиф Обербауер цели четири години прави замервания и изчертава хандриси - 1894 год.

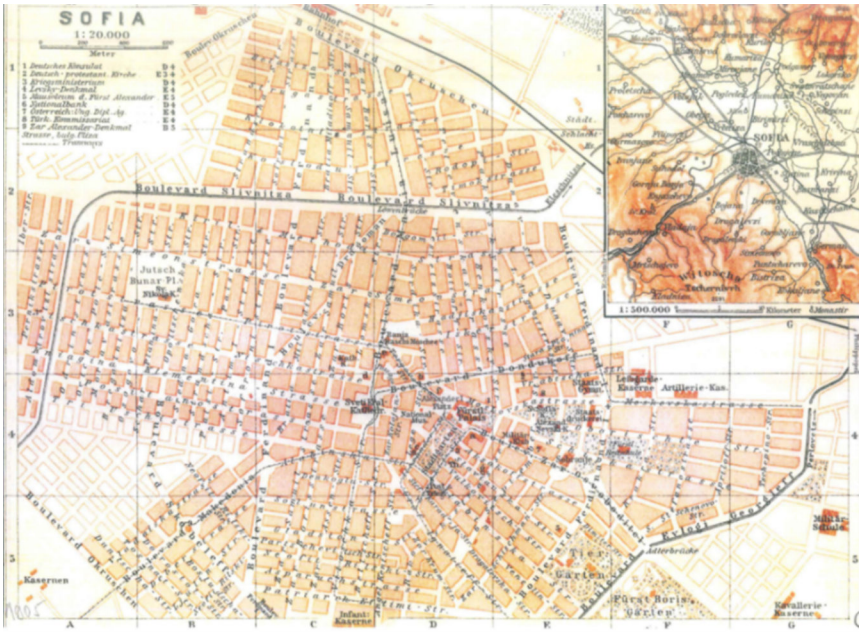
София твърде успешно прави първите си стъпки към модерното европейско градоустройство и успява сравнително хармонично да степенува основни и второстепенни проблеми на градския бит като същевременно запазва големи и знакови обекти- гарантиращи нейната специфика като източноевропейски град. Забележително е съчетанието на прокарването на социална комуникация, местно управление и решаване на инфраструктурни проблеми при постепенното разрастване на града и отварянето му към региона и страната.

1.3. Градската структура като елемент на градския план на София – административно-териториална организация след 1878 г.

Градска структура и основни градски пространства и знакови сгради

Може да се счита, че основната съвременна част на структурата в център на София - нейното историческо ядро е поставена с плана Мусман от 1903 г. По- късно се осъществява един бум в урбанистичния процес - свързан с възстановяването на България след многото войни - Балканска, Междусъюзническа и Първа световна.

Регионалната организация - най - често организирана на принципа на йерархична структура, включваща първични и вторични центрове и пряко отразяваща пулсациите в градските ядра и мобилността най - вече в преките връзки [10]. Градският регион е основно поле за проявление на социо - пространствената комуникация и един вид сфера на проявление на регионалните зависимости във времето на определена зрелост на развитие на техническата база [фиг. 10].

Фигура 10: Края на 19 век – София - преход към модерни за времето структура и функционални обекти, може да се говори за трайно установени параметри на преобладаващите главни улици и стремеж за обособяване на площадни знакови и функционални пространства.

Състояние на градоустройственото планиране в началото на XX век – първи градски планове

За София се изготвят кадастрални и устройствени / застроителни / планове - първоначално - различни топографски карти се изготвят от руски военни топографи - веднага след Руско - турската война - 1978 г. и в рамките на помощния персонал към княз Батемберг.

По - късно тези кадастрални планове се изменят вече с предначертанията на градоустройствените планове за целия град.

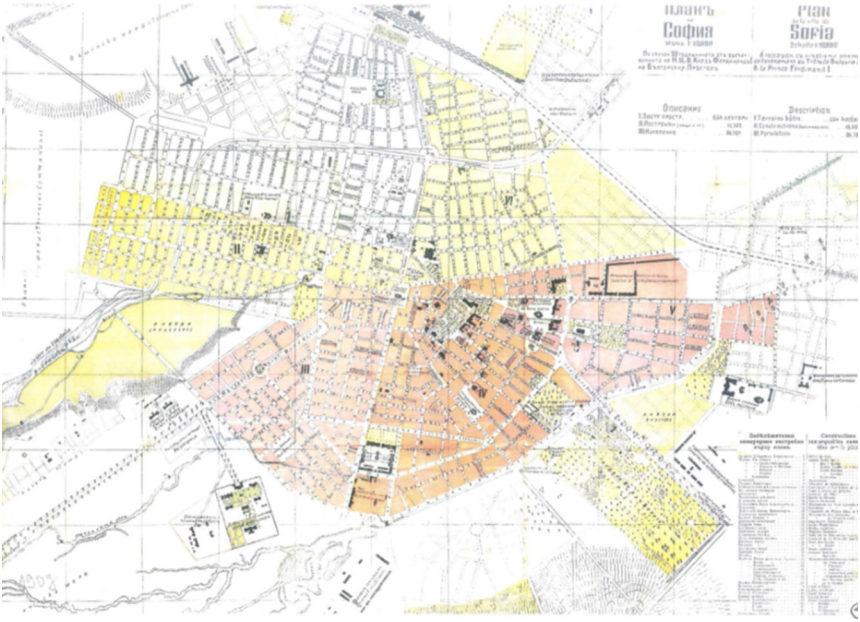
Начин на управление на София

Структурата на управление на София след Освобождението е била много точно регламентирана, а именно - първоначално градът се считал за едно цяло с контрол на изходящите артерии и районите на казармите и специалните обекти – сгради на властта;-първи районирания на принципа на контрол на реда – обособяват се административно – полицейски райони.

Интересен момент е отражението на регионалните артерии върху градската структура- формирана в края на 19 век най- вече като модули/махали/-възникнали най-вече на специфичен функционален признак-обвързан с дейността на обитателите.

Чак след Освобождението започва един стремеж към метаморфози-един вид се търси модерното европейско градоустройство-с тематични пространства,главна и второстепенна улична мрежа, град-ориентиран повече към своите граждани-паркове, градини, училища, културни сгради, търговски улици, специализирани пазари държавни сгради и пр., отчасти към една нова планировка-ориентирана към възстановяване отчасти на по-древната градска структура. За съжаление не се стига до разкриване на древните пластове и старини от трако-римския период.

Новата основа на обществото, новата организация на градския и столичен живот, новите ценности естествено се отразяват в един много бърз напредък и внедряване на модернизма в целия живот-както в градската структура, така и в новата социална комуникация. Управлението на града вече изисква и определена оперативна информационна база - точно земемерство, точни граници на собственост-държавна и частна,правила и прерогативи за експлоатация. София с бързи крачки се превръща в класически капиталистически европейски град с целия набор от атрибути и елементи на структура, съдържание, функциониране и управление [фиг. 11].

Фигура 11: София – принципен начин на управление на града:-административно-полицейски райони ;-противопожарни звена;-главна и второстепенна улична мрежа;-централно градско ядро и характерни уголемени квартали; -градска градина и пешеходна зона, градски артерии ; -околовръстна линия, пазари

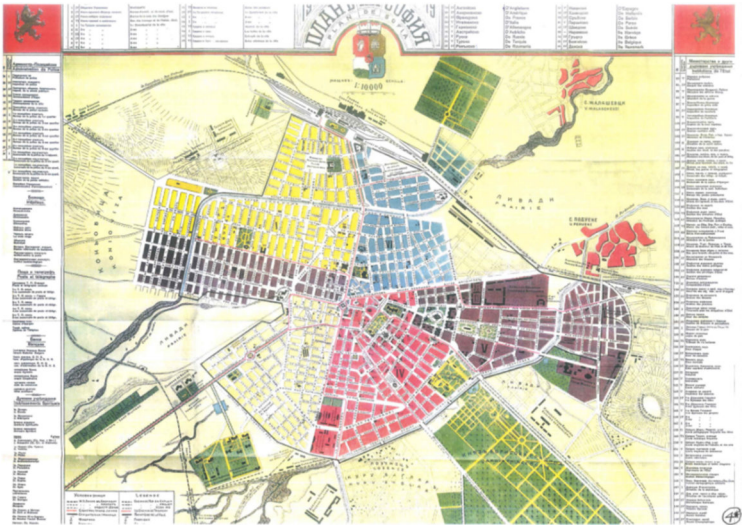
Формират се основни типове градско пространство – главни булеварди и пространства, знакови възли в комуникацията и сгради с национално значение , постепенно се формира и единен архитектурен облик на града-обособяват се знакови ансамбли с висока стойност.

Етапи в развитието на обществото

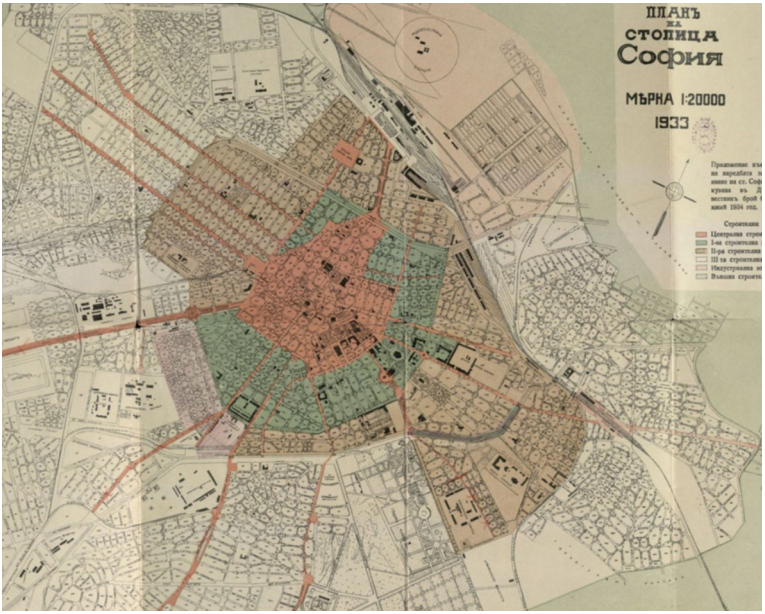
Градското общество на София е неизменно свързано със социалната структура на повечето европейски страни. Към 30-те години забележимо самият образ на града придобива чертите на компактен европейски град - с типичните градски оживени пространства, с обичайните пазарища /напомнящи все още за връзката с Ориента от близкото минало /, с близките излетни места. Управленска структура – райониране на столичната територия с цел по-лесно управление. Чак след Освобождението започва един стремеж към метаморфози-един вид се търси модерното европейско градоустройство-с тематични пространства, главна и второстепенна улична мрежа.

Първите структурни преобразования са свързани с подходящо райониране на града и избор на важни градски пунктове – квартали и специализирани територии за изграждане на знакови за новата държава сгради – дворец на управителя, парламент, държавни учреждения, военни гарнизони, площадни и търговски пространства, жилищни квартали. Прокарват се и основните градски главни улици, строят се съответно гари и се определят главните входящо – изходящи пътища в рамките на региона и по отношение на цялата държава. Започва постепенно да се изгражда квартално – улична мрежа по подобие на европейската – с типичния сключен сграден фронт на уличните пространства в центъра и характер на застрояването.

На този етап все още никой не мисли за свръхмащаби и за суперградска структура. Самото общество е доволно от благоустрояването и качеството на забързания градски живот на столицата и приобщаването му в образно отношение към модерните и благоустроени европейски градове. Самите градски ритуали и бит заслужават внимание с тяхното ново качество и съзвучие с напредничавостта на софийските граждани. Самата държава се е ориентирала по посока на достигане на високи европейски показатели. Самият факт ,че има възможност за сравнение и един вид проява на гражданско самочувствие говори твърде много [фиг.12,13].

Фигура 12: Забелязват се ясни граници в рамките на градската локална територия – едно разграничение и стабилен статут на отделните квартали. Планът „Мусман"е направен когато София е в сравнително стабилно състояние с население около 350 000 жители

Фигура 13: 1933 година – София -ОГП - градът се оформя като една група квартали, относително самостоятелни, разделени от клинове зеленина, а самият център също да бъде отделен с такава зеленина. В известен смисъл това е един утопичен план, тъй като доста пренебрегва развитието на промишлеността. Но тази основна идея е много актуална. Той въвежда няколко строителни зони с много ясна регулирана височина.

Заради някакво недоразумение – действуващо като универсален закон за устройство на територията рискуваме градът още повече да се насочи към неудачни решения и затормозено развитие. Все повече царящия хаос трябва да бъде овладян с една рационална стратегия за градско развитие, а не с необосновани „визии“. Съвременното градско развитие все повече се развива по посока на по-задълбочено изследване на развитието на обществото в социална посока. Масовата преоценка освен в социален ,но и в теоретичен план говори за осъзнаването на значението на обктивизирана и перманентна обратна информация от реалните процеси и съответно – обективният контрол над процеси и събития.

Формулирането на историческите тенденции и принципи при формулиране на градската структура на столицата и съответстващата й административно – териториална организация са неизбежни при един реалистичен преглед на всички модерни за времето си концепции.

1.4. София – състояние на градската структура преди 1944 до 1989 година

През 1961 г. е одобрен нов общ градоустройствен план на столицата, т.н. план „Нейков“. След референдум през 1946 г. България е провъзгласена за народна република и се установява отечественофронтовска власт, като значително се променя обликът на столицата. Нейната численост започва да расте със сравнително по- бързи темпове териториално и демографски , най-вече поради централизацията и колективизацията. Все пак през 70-те години на 20 в. архитектите успяват да се преборят с плановете дотогава да се разчисти градският център за социалистическо строителство, като бъдат разрушени старите сгради (вж. Комплекс „Ларго“). През втората половина на 20 век към София са присъединени много от съседните села, които дотогава са самостоятелни.

Градска структура – генезис и развитие

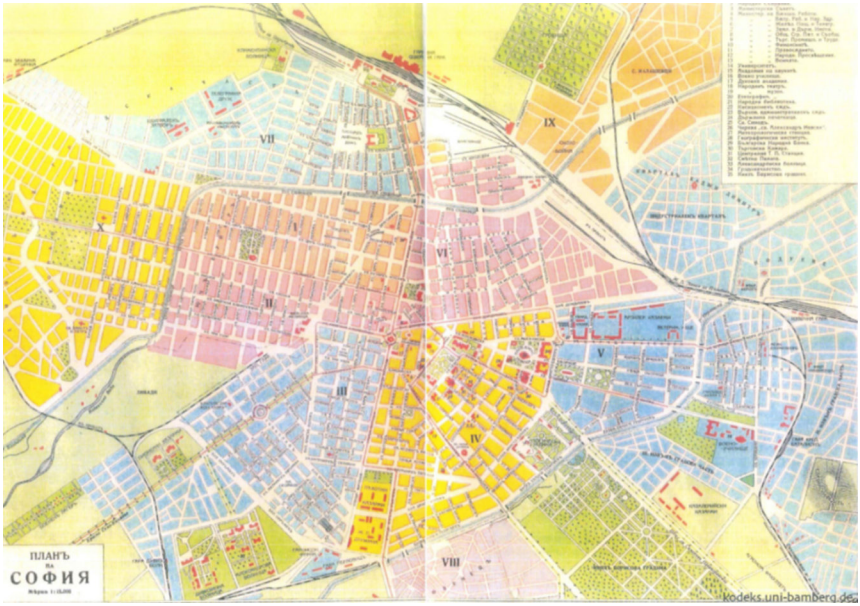
Освен скелет – градът определено има и другото – тъканта. Тази сравнително пряка метафора, свързваща града с този, който го създава, обитава и развива – най-точно вече повече от столетие служи за обозначаване на една категория, чието познание е основно за градското развитие. Тя в най-пряка степен отразява закодирания образ на конкретния град, неговите перспективи за промени и същевременно устойчивост. По отношение на тъканта се отнася и друг проблем – на мярата и границата на промяната. Фактически при основните градски метаморфози в статичен и динамичен план се разкриват редица особености на композицията на определени ансамбли и модули.

Историческото развитие на всеки определен град е свързано с оформянато на типичен негов образ. Самата градска общност – градският ареал отразяват една доста устойчива и консервативна по характер връзка център – периферия. От друга гледна точка – пространственото и функционално обособяване на типичните основни елементи на града – основните градски пространства защитават в известна степен вече утвърдения и обособен образ на града.

Градските експанзии – теоретични постановки и практическо отражение

Градските експанзии често се разглеждат като своеобразна реакция на по места твърдата инвестиционна намеса в градската среда. След големия строително-инвестиционен бум, след силното залитане към максималната квадратура на отделните обекти и буквално

-"изстискването" на показателите-дойде ред на знаковите сгради. Докато някои от тях бяха своеобразни реплики на световни примери-други издаваха не дотам овладения стремеж на показността, парвенющината и неоправдания архитектурен експеримент, на желанието за себедоказване и демонстриране на възможности. Националното беше забравено още на етапа на преустройството на градските центрове по програмата за представителни ансамбли за пред дипломатическия корпус - един вид правеше се една чисто рекламна кампания. Ролята на утвърдения класически стандарт, образ, стил, както и желанието за създаване на една устойчива структура са твърде важни и непременно трябва да се отчитат при разбирането за обществено-възприеманото, за еталона на съвременния етап. Като че ли се позагуби широката обществена дискусия, критиката-колкото и бледа да е се вторачи не в същественото и главното, а в това което е на повърхността-най-лесно смилаемото и възприеманото [фиг.14].

Фигура 14: Управлението на града вече изисква и определена оперативна информационна база- точно земемерство, точни граници на собственост-държавна и частна, правила и прерогативи за експлоатация, прецизиране на цялата съвкупност на данъчната система.

Градската идея и формирането на градския образ

Основните насоки за развитие на обществото през призмата на урбанизираната планирана среда - апология на градския образ

Съвременното градско развитие е пряко свързано с всички характерни белези на динамиката в развитието на самото общество. Без излишно да си поставяме свръхзадачи от сорта на планиране на целия град, анализирайки последните трансформации в характерните, знакови пространства на големите градове в България и особено в София- ние не можем да не отбележим, че мярата в градоустройствената намеса е надхвърлена и развитието тотално скъсва с каноните-определяни векове наред.

Градският образ е онзи устойчив белег в отражението и възприемането на конкретния град, модул, ансамбъл или обект, който трайно се запечатва като специфична /уникална/ визия във функционален, пространствен и художествен аспект.

Като своеобразен обект именно на познанието и проектирането му той играе ролята на обвързващо звено в исторически план и същевременно е базата за всички футуристични прогнози.

Градският ареал е конкретният пространствен регион /често припокриващ градския център/, който е поле на най-активната пространствена, функционална и социална комуникация в градската среда. Той е неотменима съставка на концентрираната градска среда.

Градският ареал същевременно е гаранцията за приемственост в градската среда - колкото и да се променя - неговата същност и характеристика си остават типично градски. Принципите на адекватност са пряко производни на градските съставки.

Дори се градеше медиен комфорт, че това е нов тип модерно „обществено обслужване". Парадоксалното в случая е това, че от една страна сме уж свободно общество и трябва да се отърсим от нормирането на основни страни от бита ни и в същото време - от друга практически не влияем на определени проявяващи се точно като влошаващи действия и безумни и безпардонни инвестиционни инициативи.

1.5. София след 1989 година

Основни последици от развитието на свободната търговия и индустриализация – нарастване населението на София

Да направим един обзор на случващото се отпреди тридесетина години. През деветдесетте години възникнаха първите т.н.-„супермаркети от нов тип". Те заместиха типовите микро-районни и районни магазини от първичното „обществено обслужване". Търговията със стоки до 1990 година се основаваше върху социалистическия принцип на преразпределението, уравниловката и някакви умозрими норми. На тази база в жилищните територии се ситуираха обектите на т.н. „обществено обслужване" като се различаваха три нормирани категории – на „първичното", на „седмичното" и на „епизодичното" обслужване. Това степенуване лесно се проектираше в рамките на териториалните общности – в микрорайоните, районите и в рамките на градския център. Нормираността в потреблението естествено доведоха до определени колизии в цялата търговска мрежа – абсурдните норми пряко се отразиха на обществеността развитие. Най-слабото звено във всичко беше несвойствената роля на всеобхватната държава. 1990 година беше повратна. Разбра се, че няма нищо по-добро от свободната конкуренция и индивидуалната инициатива. Постепенно се даде тласък на масовото градско строителство /именно строителство, а не архитектура -!/ и започнаха да се осъществяват и общоградски инициативи-основна пътно-транспортна структура и техническа инфраструктура. Всичко това показа нагледно, че обществото е узряло за промени, че то твърдо желае новото и нестандартното. Процес на един вид модернизация и отказ от стереотипите на миналото се прояви в много направления, а именно:

- първо-отказ от водещото начало на градската композиция, като се изтъкваха доводи за помпозност, показност и тривиално свързване с идеологемите на старата командно -административна система;

- второ-отказ от каквато и да е форма на обществено обсъждане на архитектурния образ, функционалността, мащаба и ситуирането с оправданието, че инвеститорът има свобода на действие;

- трето-разчиташе се на нови, често погрешни „модерни" решения, чисто копиране на чуждестранен опит и масов интернационален стил.Етозащосепоявиерзац-ефекта,липсатанадетайл,наподобителската практика на масовите клишета с лоши и непривични материали, подмяна на изпитани материали;

- четвърто-отричането на класическата форма доведе до масов отказ от

изявяване на конструктивната логика и тектониката на всяка от сградите;

- нето-обществото така и не предизвика тъй наболялата дискусия за архитектурния и градоустройствен идеал. Всички утопии за „демократичната градска уредба", за „градът-градина", за свободата в избора на жизнена среда остават в сектора-„нереализуеми концепции", а последните мащабни експерименти в Абу Даби , Южна Корея и Китай на нови типове градове - се очертават като чисто функционално-технологични без солидна социална аргументация .

Все още не е ясна съдбата на т.н. „субурбия"-основата на североамериканската/ в т.ч. англосаксонска / урбанизация. Енергийният и суровинен проблем неминуемо ще застават градовете да се развиват по определен сценарий-различен от класическия еволюционен архитип.

И докато българските градове все още се лутат в спасителния пояс на интегрираните планове за градско възстановяване и развитие - без реална визия за градския идеал - ще останем в групата на обречените на стагнация градове. Това неминуемо води до огромни пречки в развитието, до ефекта на догонването!

Перспективи за развитието на града като европейски град

София е изключително интересна в своето бързо развитие в края на 19 и най-вече в началото на 20 век. Освен бързите темпове на нарастване на града той усилено втъкава в своята градоустройствена тъкан чертите на типичните уредени европейски градове.

Градската устойчивост и преустройството — двете страни на развитието

Принципът за устойчивост на градската структура

Развитието на теорията на единното социално-пространствено проектиране е още в сферата на частните изследвания и експериментите /с преобладаващи най-вече-социологически изследвания/.

Дефинирането на пространствените признаци и елементи е във връзка с традиционните първични соцални общности. Известните експерименти за включване на градското население в „проектирането" в днешното изграждане на средата, преосмислянето на новите технологии, така съвсем бързо навлезли в живота, развитието на социалната наука за града и гражданина – всичко това на пръв поглед изглежда, като че ли измества отчасти доста встрани „проблема на съединението, на органичното свързване, на цялостната интеграция на съоръженията в общото градско пространство" – „но той не е престанал да

съществува/!/”.

Модулната структура на града и проблеми на развитието

Преживявайки достатъчно време в рамките на развитието на собствената си структура – градът се подлага и на един своеобразен експеримент – на експеримента на управленската мрежа. Докато за по-компактните структури – типът на управлението е строго йерархичен – с точна схема на отделните звена – за по – големите териториални локализации се е прилагала схемата на районирането. Отначало това е бил старият тип на самостоятелните териториални съсредоточия на принципа на триадата – след това схемата се е видоизменила до подобна от типа „вътрешен – външен град“ и подградия – ориентирани към главните посоки на извънградската комуникация.

Градският образ като органична потребност и философия

Крахът на утопията наречена „йерархия на града”

От основаването си градовете се изграждат винаги на принципа на йерархията и винаги акумулират в своето развитие първоначалния тласък на предначертаната структура и съответните зависимости и взаимодействия, съответната роля на всеки отделен елемент. От това до голяма степен зависи и самата големина на града и до голяма степен е предопределено неговото развитие по отношение и на извънградските територии и региона му както и неговата система на управление. Началото на новия век ознаменува нов проблем – постепенното разграничаване от строгата градска йерархия и съподчиненост на пространствата и известно разпадане на утопията за „непрекъснатия град”. За съжаление още след края на Втората световна война – административната структура беше изградена абсолютно механично – на принципа на районирането, а през 60-те години при появата на новите големи жилищни територии някак „естествено“ те се вписаха в градската управленска схема.

Новите утопии – „затворените комплекси” и „градът-градина”

На практика те просъществуваха съвсем кратко-колкото да докажат несъстоятелността си и да зачеркнат всякакви опити за наивно проектиране. Пренасянето на преди всичко социални функции на базата на кооперирането беше неуспешен опит за някаква мнима конвергенция и защитеност на част от обществото [21]. Социалният експеримент в съчетаването на индивидуалното и колективното просто от самото начало се оказа илюзорен и невъзможен да се защити.

Традиции на мисленето и традиции в прогнозирането на утопични модели

Градска структура и градски образ

Сравнявайки последните открития за появата структурирането и развитието на градовете започваме да се съмняваме в посоката в която се развиваме като градско общество. Тъкмо си мислехме, че не ни трябват площади за манифестации и хоп- кризата в гражданската структура ни показа, че не сме римляни, нито пък някакви „декоративни" демократи и ни трябват публични пространства, зони за активна социална комуникация! Това особено важи за София. От една що-годе лесна за описание градоустройствена структура-с ясно изразено централно градско ядро и сравнително балансирани съсредоточия на формиращи се вторични градски центрове и жилищни територии —в по-голямата си част —„комплекси- спални"- изведнъж от нищото се появи новото градско „зло"-наречено „мол" / „шопинг мол"/. И докато това чисто американско явление от 50-те години /Виктор Груен/ съответствуваше на американския начин на живот-със съботното пазаруване и запасяване със стоки и продукти -то цялата философия на европейската търговия все още предпочита пешеходната търговска улица и реновирането на старите търговски градски ансамбли. В Европа това се отрази главно по отношение на степенната система на обслужване и търговия и като реакция на все по-развиващия се пазар на стоки и услуги.

Глава 2. Класически теоретични и практически модели

2.1. Градът-генезис и развитие на градските структури

Обзор на градоустройствената практика в чужбина -Европа, Америка, Африка и Близкия изток, Азия

За повечето страни от целия свят класическите и практически модели се свързват с необходимостта от възстановяване от последиците на Втората световна война и прекомерните разрушения в Европа, Азия и Африка – там където редица държави се оказаха в центъра на реални военни събития.

В резултат на това се предприеха обширни държавни програми за възстановяване и развитие особено на жилищните сгради – заради масовата миграция от селата и бежанците от провинциите и другите страни. Класическите модели са свързани преди всичко със създаването на определена база за обслужване на гражданите въз основа на масовата търговия – особено след войните и поривът на гражданите към реализация на своята активност [36,37,40].

Постепенно в градовете се появява водоснабдяването с кладенци, помпи и обществени чешми, снабдяване на отделни жилищни квартали и жилища с вода – съответно с канализация, извозване на отпадъци, улично осветление – постепенно на електрически ток, наченки на масовия товарен и битов /граждански/ транспорт. Дори на места има и топлоснабдяване. Непрекъснатото развитие на масовия градски обществен транспорт на базата на колесници, файтони, конски трамове, електровози с парен двигател, автомобили само на парен двигател, автобуси с двигател с вътрешно горене и прочие доказва особената грижа на градските власти да отговарят и контролират масовия транспорт.

Развитите държави (империи) и капиталистически страни до средата на XX век

Немалко страни проявяват особен интерес и налагат една универсална схема на разполагане на жп – комуникациите и автостанциите, принципно стабилизират основните трасета на обслужващите вътрешната за града комуникация и избират съответната основна схема на развитие на града.

Новите видове трaвспорт при всеки отделен град и страна се проявяват освен като етап от развитието на градската структура – най-често след 1970 година, но и като определена мода на прилагане на нови технологии и ефективност на транспорта при промененните условия на труда – след 1990-2000година. Всичко това е от полза и по отнашение на устойчивостта на този нов тип „възраждане“ на основната градска структура [7,38,39].

Светът след Втората световна война

Градската организация в исторически и съвременен план се е формирала двояко - от една страна като елемент на определен замисъл, а от друга - самостоятелно в резултат на неконтролирано развитие. Факторите за обособяване на определен тип градска структура са в резултат на исторически обособилата се първоначална архи-форма, а впоследствие като резултат на вътрешни и външни инвестиционни преки начинания, градски програми и реална социално-икономическа ситуация. В този смисъл - обособилите се основни типове градско пространство са пряко следствие на функционалната специализация и концентрациите на функции.

Основните структурни теории за градското развитие касаят най-вече проблема за „статичността, гъвкавостта и устойчивостта" на градската организация / структура / като феномен [42,43]. Редица примери има от Западна Европа- с малки изключения за Италия и Германия където възстановяването след Втората световна война на градските структури следват плътно регулационните граници на кварталите.

В повечето градове в Източна Европа -оказали се в центъра на бойните действия и със значителни поражения в добавка на новия обществен строй се осъществява освен инвазия на новите жилищни квартали - така и тотални промени в градските центрове, визия за архитектурния и градоустройствен идеал.

Това са доста години – от един вид търсене на монументална подкрепа на новото управление и демонстрацията за т.н. „човешки идеал“ до търсене на нови форми за бит и култура и структура на обществото [25]. Естествено е наличието както на черти на наивността, буквализма и копирането на класически стилове при това не в подкрепа на идеологическите концепции.Но това е естествен процес.

2.2.Тенденции в развитието на градските структури в края на XX век и в началото на XXI век

Градска организация , модулна структура , йерархия и типология

Говорейки за градска структура, често разбираме онази сложна организация на непрекъснато развиващата се градска среда която съчетава устойчиви материални елементи и осигурява възможност да се осъществява най-различна човешка дейност.

Градоустройствени метаморфози – развитие на системата на градския център

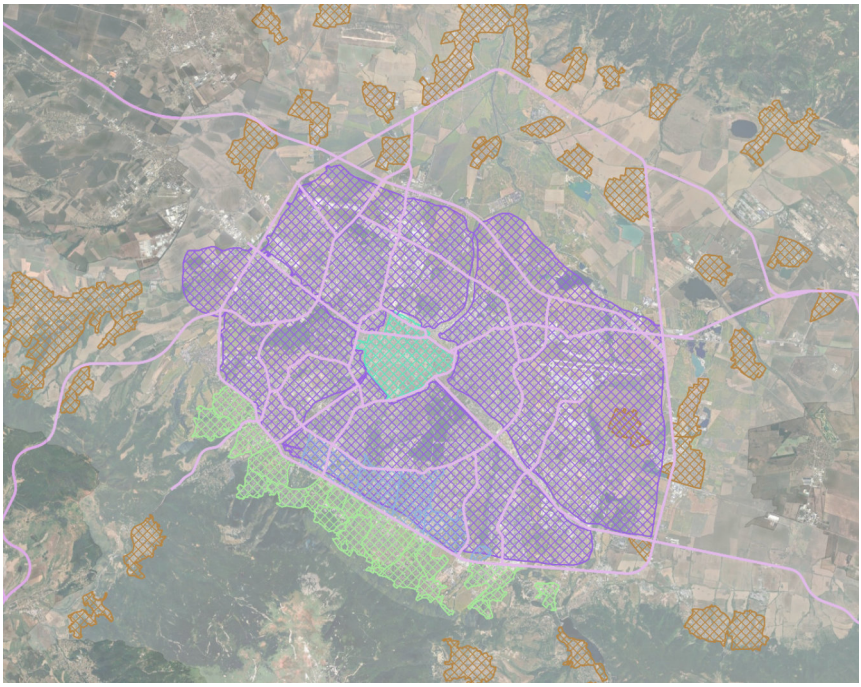
В границите на пространствения регион е съществено да се определят праговите значения на относителната му мощност, в пределите на които ще се осъществи циклично развитие на цялата система.

Това е на практика точно - формирането и развитието на регионалната пространствена комуникация. Издига се определена хипотеза, че – „структурните реорганизации в целия пространствен регион са свързани с пространственото разширение /разсредоточаване/ на скелета на градоустройствената система на нейния център. Решаващото влияние е по направление именно на формираните комуникационни коридори".

Структурно – пространствена организация, скелет и тъкан

Дълго време-може би почти десет хиляди години структурно-пространствената организация на града ще се основава на едни и същи устойчиви типове пространства.

Градското бъдеще е в същност градският реализъм и реализацията на социалната активност. Какво е да осъзнаем, че **градовете ни са наистина на кръстопът** – да продължат да се развиват –къде погрешно, къде- по-хармонично или пък да загинат като в многото познати от историята ни случаи [18] [фиг. 15].

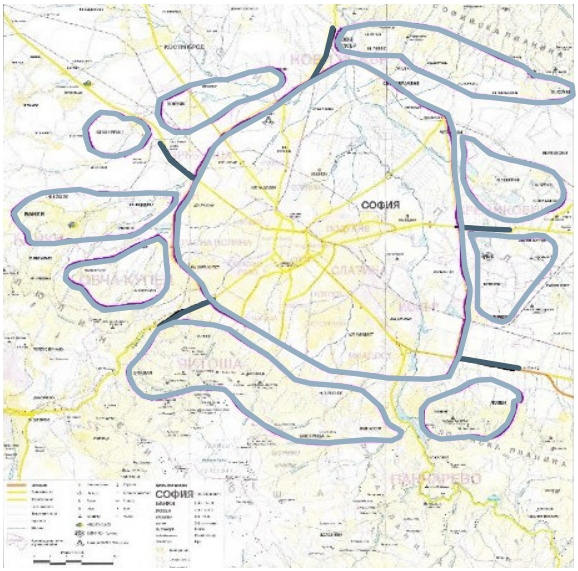
Фигура 15: Централното ядро на София е малко и се трансформира съобразно новите структурни оси /външни за локализацията/ при това посоките север-юг и запад-изток останах вътрешни за тези уголемени структури и централното ядро с този недостатък на прекъсване на връзките

Необходимост от преосмисляне на градоустройствената организация на отделните функционални системи

Анализът на отношенията част - цяло или център – съставни елементи -в този смисъл структурата може да се разглежда като „проста" и „съставна" или още – моноструктура - неразложима и полиструктура - съставена от повече или по -малко еднотипни пространствени модули. Той се състои в определяне ролята на централното градско ядро в разширеното еволюционно развитие на града и от там да се определи някаква закономерност в етапите на развитие [фиг.16, 17].

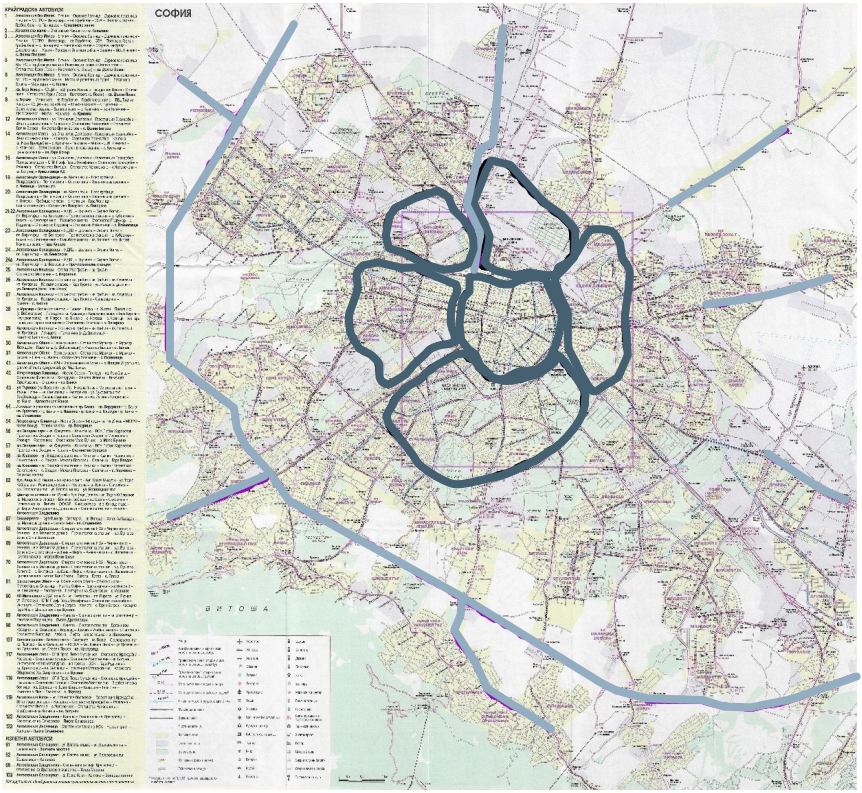
Фигура 16: 1961 година – София - Състояние на градската структура- Генезис и развитие – основен скелет и градска тъкан -трансформации в градската среда-формиране на типичен градски образ-съжителство на старо и ново

Фигура 17: Забележителна е трайната тенденция на непрекъсната загуба и отстъпление от принципно ясната схема за рингова структура на града. Именно в локацията на втория ринг е основата на прехода от растерна в диаметрално-лъчева схема и именно в това е основния комуникационен проблем на града и в бъдещите поне сто години. Това обаче като че ли не се разбира както от управляващи – така и от проектанти .

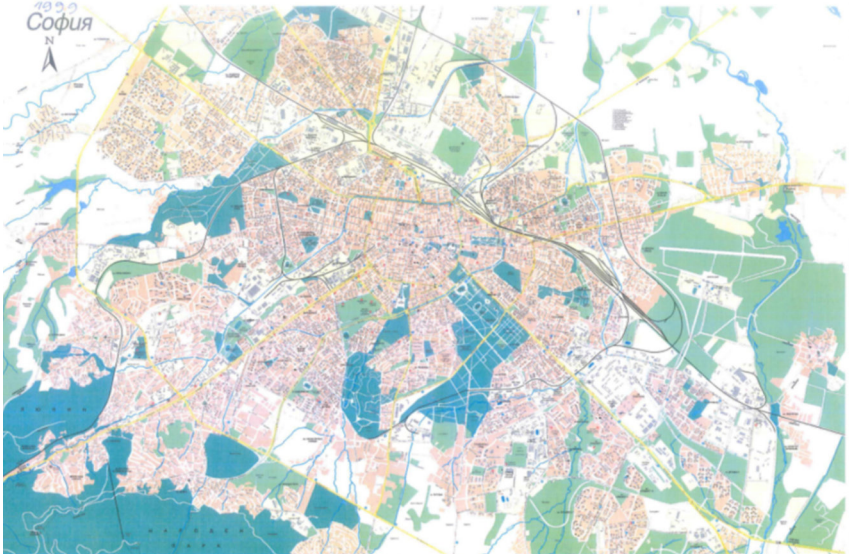
2.3. София – градска структура и градско управление -йерархически и социо-пространствени проблеми

Градското развитие след промяната на социално-икономическата държавна система се наложи повече от 30 години да изживее този съществен недостатък и отново да се обърне към класическите принципи на подчинение спрямо естествената градска йерархия [фиг. 18].

Фигура 18: 2000 година- София -Принципът за устойчивост на градската структура-бъдещето на субурбията-принципът на мярата в съхранението и обновлението. Постепенно столичният град не само нараства но и формира сравнително трайна комуникационна мрежа и съответно връзки с пространствения си регион. На базата на това възникват и регионални съсредоточия, спътници и агломерационни образования

Модулната структура на града и проблемите на развитието -връзка между структура и управление [фиг. 19]

Фигура 19: 1999-2000 година – София -Модулната структура на града и проблеми на развитието - Преживявайки достатъчно време в рамките на развитието на собствената си структура – градът се подлага и на един своеобразен експеримент – на експеримента на управленската мрежа .Отначало това е бил старият тип на самостоятелните териториални съсредоточия на принципа на триадата – след това схемата се е видоизменила до подобна но от типа „вътрешен – външен град" и подградия – ориентирани към главните посоки на извънградската комуникация . На определен етап от развитието си тази организация става доста компромисна предвид смесването на обитаването и търговията с приградски квартали на индустрията и необходимостта от обособяване на градски терминали заради нарасналата градска активност и социална комуникация.

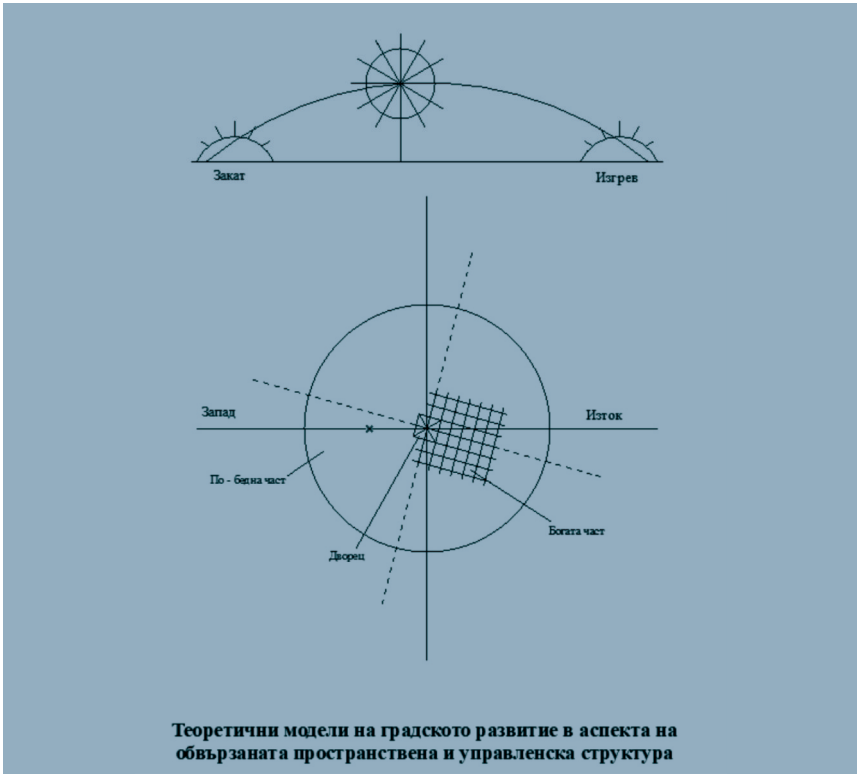
Генеалогия на съвременната градска структура

Първите прояви на урбанизация в тракийския ареал са свързани с втората вълна на гръцка колонизация по крайбрежията на Черно море. От средата на първото хилядолетие пр.н.е. интензивните контакти между траки и елини са засвидетелствани от създаване на урбанистични структури от елинистичен тип – столицата на тракийското царство на одрисите – Севтополис, който е по елинистичен модел. Но това са отделни урбанистични прояви, а не системна урбанизация, каквато вече е осъществена при елините.

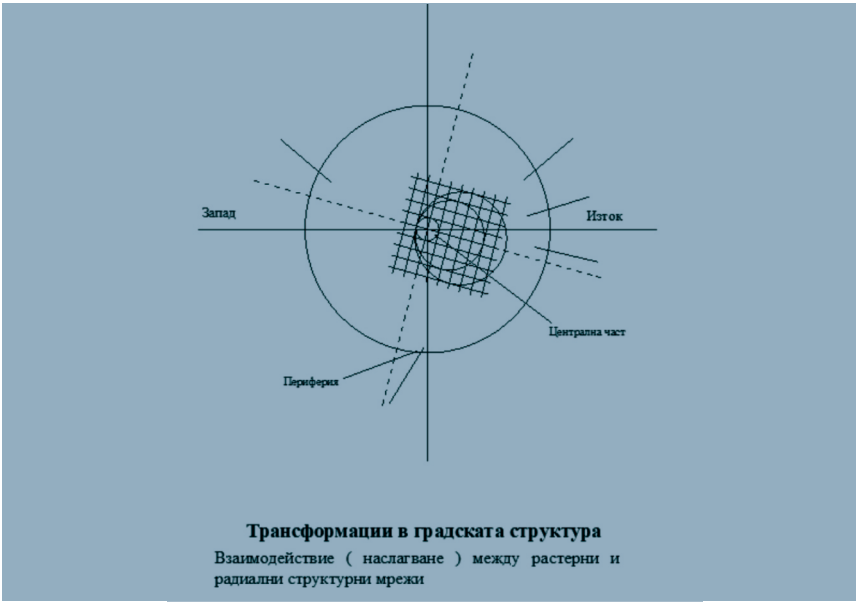
Системна урбанистична структура се създава от римляните след първи век, когато те завладяват Балканския полуостров, и в техния урбанистичен империализъм – от Персийския залив до Шотландия – изграждат стотици градове на основата на един универсален урбанистичен модел, който трябва да се възприема като знак за присъствието на Рим империум – ортогонална структура с две главни

улици – кардо максимус и декуманус максимус, като основен пространствен възел е форумът – мястото за публичен живот“.

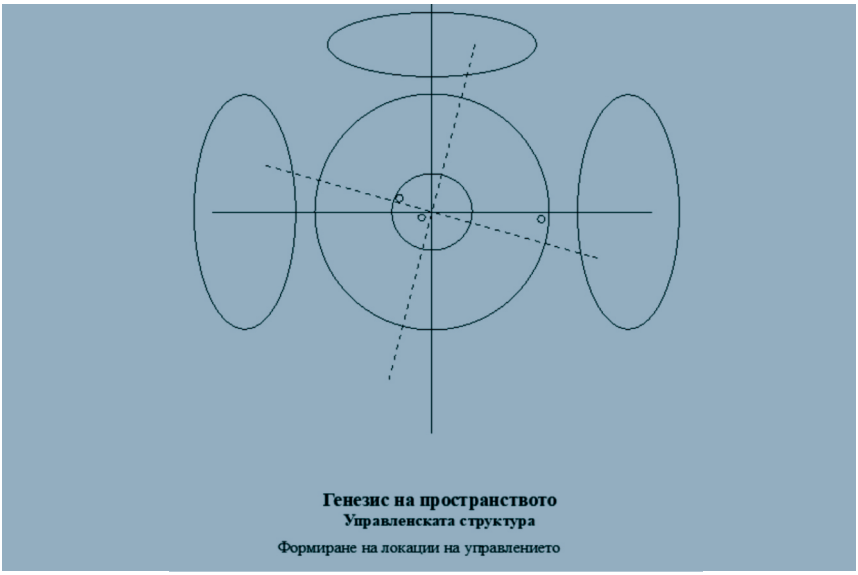
На практика така се обособява един сравнително устойчив и познаваем елемент от градската структура и пространство около който се развиват всички трансформации и инвазии в зависимост от общественото устройство и управленската традиция . В този смисъл е и последващите перипети около локализирането на администрирането на градската територия и ежедневното функциониране на градския бит въобще. Няма нито един друг елемент при разните примери за трансформации в градското ядро и въобще в градския център. Пресечницата на основните градски оси – независимо от растерната или лъчеобразната локална композиционна схема си остават гаранцията за процъфтяване и развитие в пространствено отношение и социален статут [фиг. 20, 21, 22].

Фигура 20: Схематичното изобразяване на обвързаността е достатъчно правдиво и сравнително познаваемо от историческа гледна точка

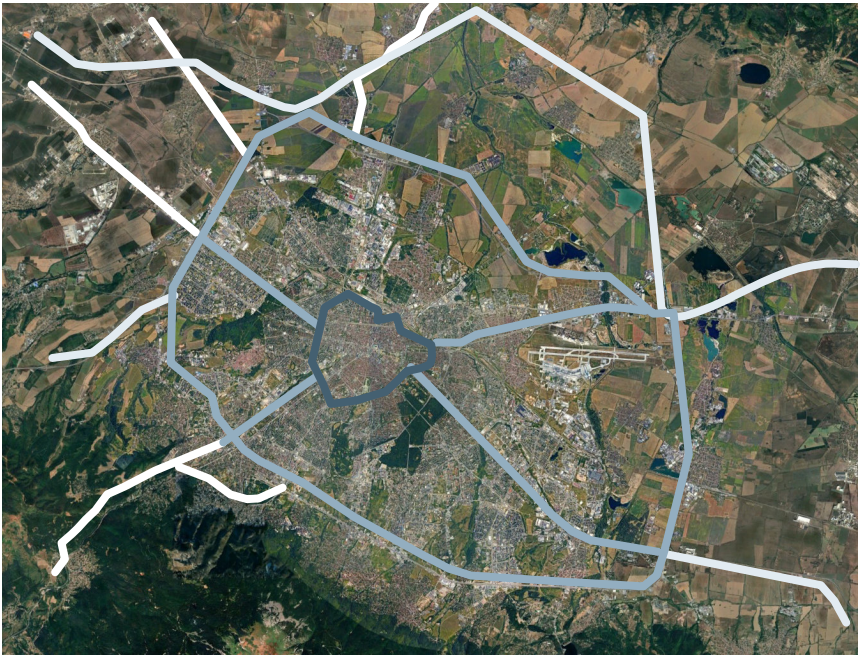
Фигура 21: Такъв тип наслагване е на практика универсално за повечето градове и е доста реалистично с оглед историческите периоди на трансформациите

Фигура 22: Управлението само на пръв поглед е феномен – и то само когато е неадекватно като система-структура и поражда перманентни проблеми- това е характеристика на всички градове без изключение – породени от самата местна управленска доктрина и твърда характеристика на градското развитие и устойчивост

Градският център на София

Какво представлява градският център в аспекта на градското развитие. Продължава традиционната градска разпокъсаност и нелогичност на вътрешната и външна за града комуникация – типично за градските структури в империята и с никаква връзка с миналото [фиг. 23].

Фигура 23: София - Крахът на утопията „йерархия на града"/непрекъснатият град

- йерархия и районно управление- абсурдът на сегашното остаряло райониране – странни граници и параметри, невъзможност за обективна и пряка информация за градското развитие, хаос в инвестиционния процес;

- реални проблеми и същност на философията на управлението на градската локализация

Хронология и предпоставки на обособяването на съвременна структура

Очевидно при всяка промяна /или смяна/ на обществената система възникват съществени трансформации в обособените градски ядра и т.н. система на градския център.

Етапи в развитието на града – отношението център – периферия

Твърде характерно за този етап – 1878-1920 година е реалната трансформация на безформените – случайно формирани махалички и квартали на ориенталския град в сравнително силно изразена и вече устойчива растерна структура [фиг. 24.1, 24.2, 24.3].

Фигура 24.1, 24.2, 24.3: София и нейната съвременна структура – планове от 1947,1962 и 1992г . Постепенно установяване преди всичко на прилежаща присъединена територия за сметка на старите предградия и земеделски земи без това да влияе на основния градски център

Градско управление и градска структура

Още от самото начало на възникването на градовете градската активност е била неслучайно по оста изток-запад – свързано с посрещането на деня /със слънчевия изгрев/, точно в центъра- пладне и най-високото слънце и запад-закатът-заник слънце.Това предопределя и постепенно формиране на богата-източна половина и бедна-западна. Центърът е на базата на центричността на локализацията. Дори при римските лагери и градове – при тази кръстовидна структура най-важната част-управлението е било около център-малко на изток. Изключение има в Далечния Изток- Китай и Япония. За София с течение на времето се формира централна част с решетъчна структура-ринг около нея и структури на базата на отлагане на радиално-кръговата структура. Това е основната връзка между градоустройствената структура и необходимата ясна управленска териториална структура.

Градското управление отначало се е считало като някаква помощна обслужваща служба по охрана и поддръжка на основните типове градска територия.

Различни модели на градско управление – световен опит

В световен план съществуват изключително разнообразни модели на градско управление- свързани както с големината на града – така и с определена традиция в обществото. Така например Токио тотално се различава от Сеул , Мексико сити- от Ню Йорк, Лондон – от Париж, Виена -от Будапеща, Дъблин – от София. Всеки един заслужава внимание като градска практика. Това което е очевидно е, че все повече се налага моделът на внедряване на голямо количество обратна, текуща информация за процесите в рамките на градските условия и съответно увеличаване на оперативните системи за управление. Категорично се открояват основните елементи за наблюдение и обосновката на бъдещите инвестиционни масиви .

Класическа и съвременна градска структура

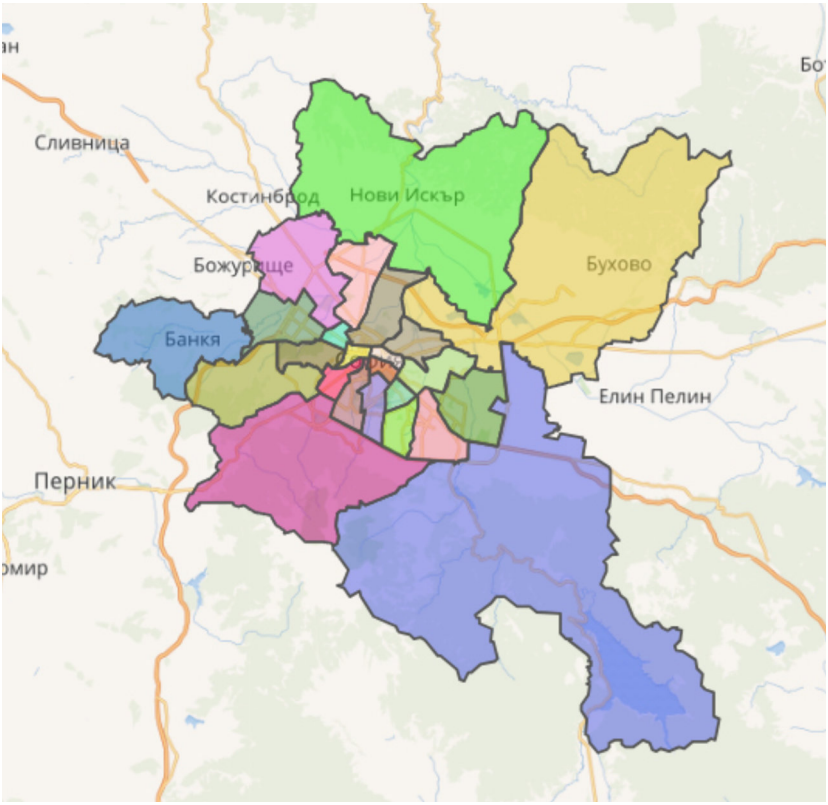
Интерес представлява развитието на структурата на София – преминаваща през определени етапи съобразно характера на управлението на държавата – респективно и на общината. Тези етапи рефлектират и върху пряката организация и райониране /сепариране/ на характерни териториални общности.

Хронология на градските структурни трансформации

От гледна точка на градската локализация на София може да се проследи

характерната форма и структура на града в рамките на различните култури и цивилизации или по друг начин казано – съобразно характеристиката на обществото.

Двадесети век е вододелът към градския бит и крачка напред към благоустрояването и управлението. Уникален момент в историческото развитие на София след войната-парадоксът на тоталното разминаване между идеологическо-управленска доктрина с патоса на „супер-демокрацията“-свобода-равенство-братство и проявлението на всеобхватността на държавното управление и гаранцията за бита и градския живот. След 1989 г. има нов фазов преход – идеологическата парадигма отново се променя, държавата отстъпва водещата роля в индустрията на частната инициатива, а държавата има контролни функции.“ [фиг. 25, 26].

Фигура 25: София – 24 административни района-актуално състояние

Фигура 26: *Старите райони с всичките си недостатъци са по-тясно свързани с градската структура на града от 1950 година-те са напълно достатъчни за тогавашния компактен град и се опитват да отразяват една структура все още незасегната от новопоявилите се „ударно“ нови жилищни структури -микрорайони и райони. Още няма импозантни идеи за разширение на столицата с т.н. работнически квартали и приходящи от провинцията хора – заселващи се и живеещи във формата на новото общество. Идеята за управление е още пожелателна и във сферата на нормалното функциониране на града. Нивото на реалната информация е твърде ниско и несъответствува на каквито и да са цели на развитието.*

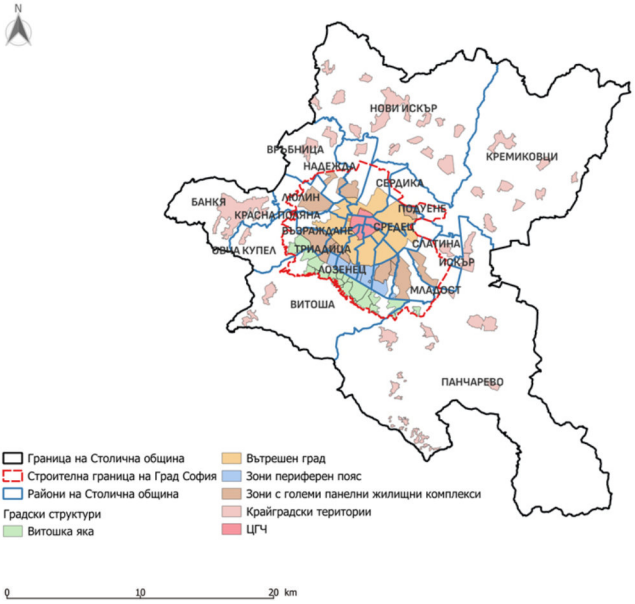
Йерархически и социо – пространствени проблеми

Тези проблеми възникват обикновено при развитието на всеки град. Когато обаче този град е и столица при това доминираща не само в държавно отношение но и като икономически и социален център нещата се усложняват от наслагването на повече функции. София е столица от сравнително кратък период от време - от някакви си 140 -на години. Дори няма век и половина! Въпреки това огромната трансформация още веднага след нейното обявяване допринася в рамките на т.н. – класически период – някъде до към 1930 година тя да се формира като красив и модерен европейски град. След това градът претърпява един период на разрушения и перипетии, възстановяване след световната война и достатъчно дълъг период на волунтаризъм в градското планиране – ориентиран към погрешно разбраната социалистическа монументалност.

Особено след отпадането на софийското жителство – една чисто административна мярка – оказала се както неефективна – така и илюзорна по отношение прираста на града [фиг. 27, 28].

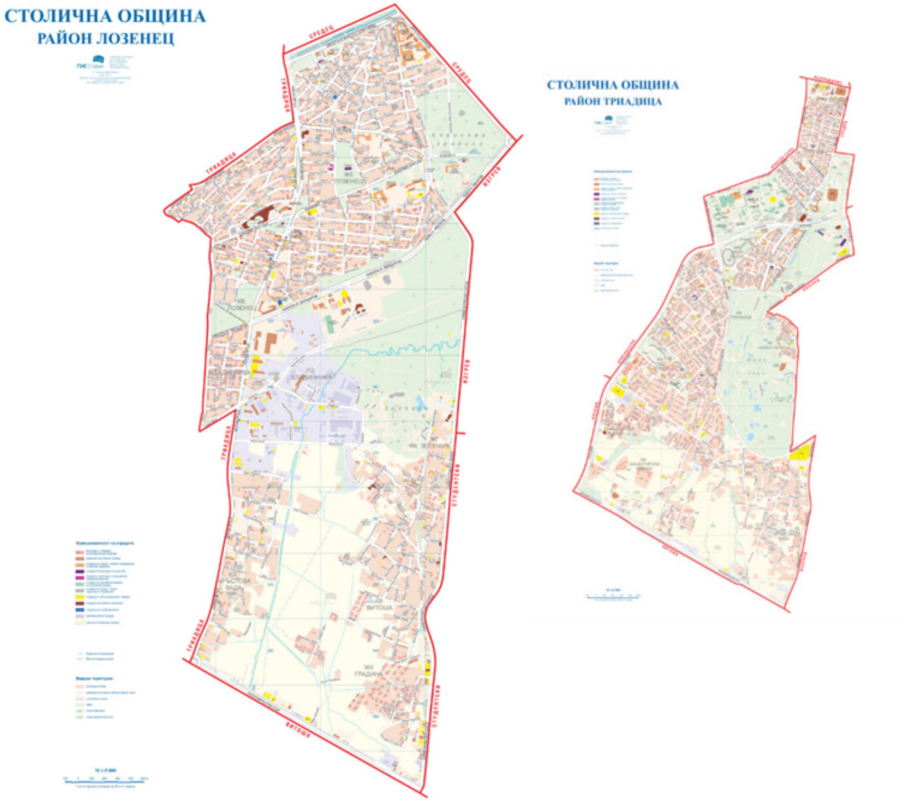
Фигура 27: Общината се състои от 38 населени места, включваща 4 града и 34 села.

Фигура 28: Опитите за някакво структуриране са твърде странни – на практика вътрешноградската територия е разпарчетосани по неясни критерии – нито демографски потенциал , нито големина на територията.

София като пример за диспропорции между обитаване, социална активност и пространствено развитие

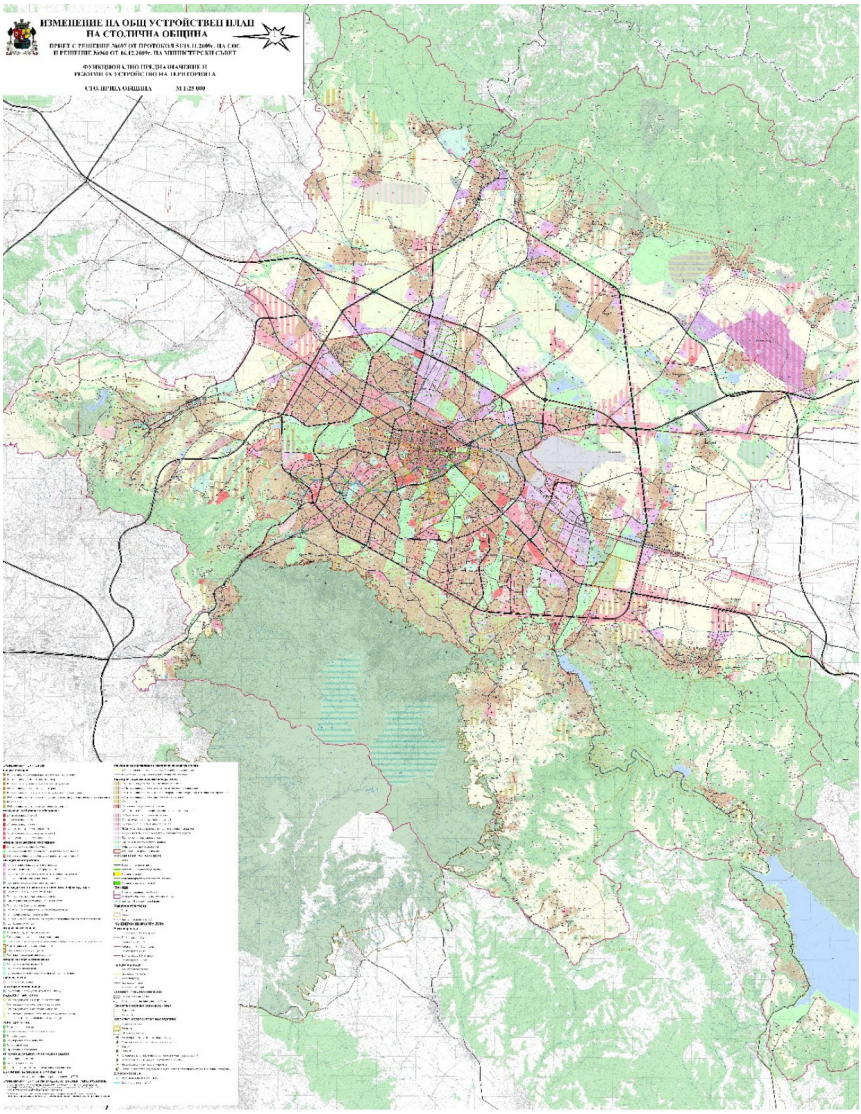
С оглед на тоталните промени в социалната комуникация и занапред ще се забелязват тенденции на обвързване на местообитаването и неговият вид като пряк отглас на регионалната социална комуникация и модернизацията на живота [фиг. 29].

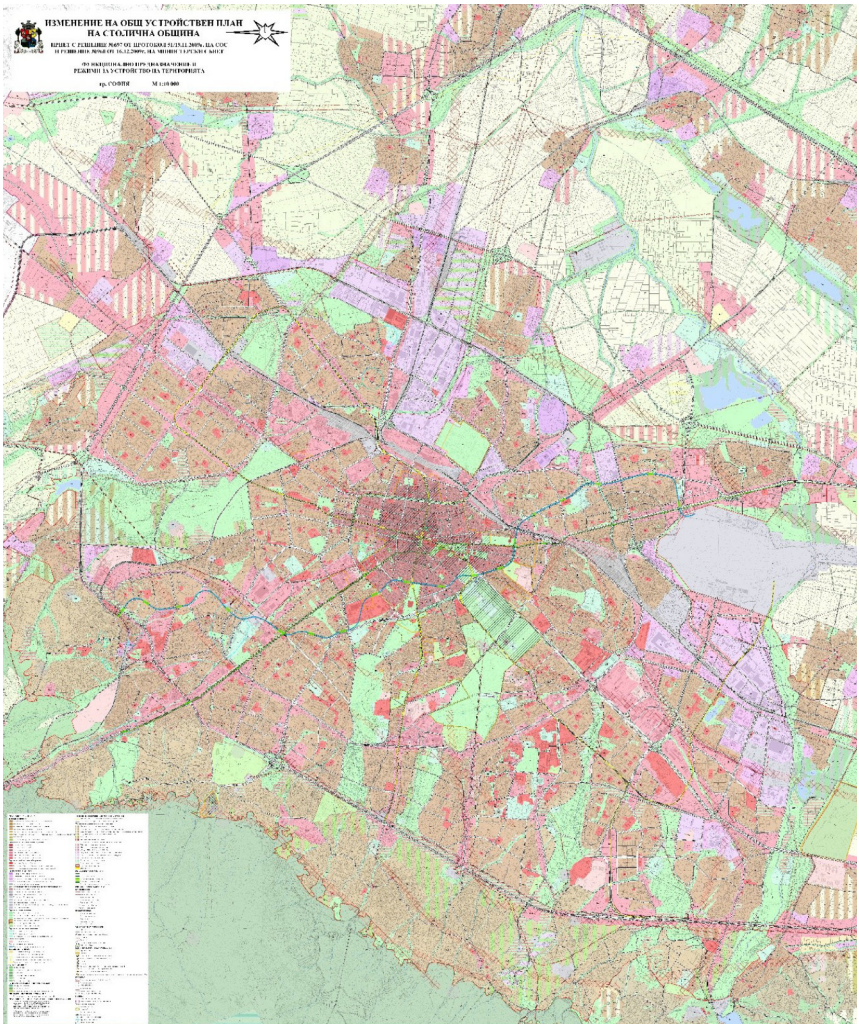
Фигура 29: На пръв поглед – основа на градското сити- Още един пример за случайна очертана територия , но не и организирано пространство, райони Лозенец и Триадица

Съвременният град непрекъснато провокира възпроизводство на растерни структури и там където става стиковането ще се получи определена колизия и напрежение . Като резултат в тези конфликтни територии възниква и необходимостта от определено нови функционално – пространствени модули които да кореспондират със системата на градския център . Тези своеобразни стожери / ограничители/ на същинския град на практика се заемат от търговски комплекси /молове/ или по-значими обекти – от градско ниво .Тук е подходящото място да се опитат общинските власти да съхранят тези територии като зелени цезури с цел разширяване на все по-компрометираната зелена система или за терминали в градската комуникация .Една концепция за развитието на София не може да бъде само „визия“ – по простата причина, че това не е достатъчно обоснован ангажимент , а и не се практикува така – само с анализ на фиксиран „опит“-обявен за положителен – без стройна система от параметри , атрибути и най-вече – основание за това . Не трябва да се отминава с лека ръка и последиците от хаотичното застрояване в годините на строителния бум. Това е все едно примиряване с неудачните и незаконни инвазии във всички посоки и с деформираната градска структура. Друг основен проблем е непрекъснатото унищожение под всякакъв предтекст на зелените площи-дори територии.Тотално се забравиха концепциите за зелените клинове и едромащабните зелени цезури в градската структура. Този хаос в непрекъснатото урбанизиране рефлектираха в едно странно понятие -станало последната политическа дъвка, а именно „презастрояването“ на града – без да се дава подходяща транскрипция /но нали звучи някак „човекосъобразно“?!/. Друг е въпросът ,че методиката на проектиране на ОУП все още не е изяснена и на практика не съответствува на някакви обективни и стройно обосновани идеи за инвестиции и усъвършенствуване на управлението.

В този смисъл световния опит е показателен и поучителен. Навсякъде се цени обективността на информацията – права и обратна и интелекта и се създават условия за точно управление. В крайна сметка целта е по-голяма свобода и право на избор , а управлението да е като незабележима , но твърда система- адекватно реагираща на процесите в градската структура и социалната подвижност на населението и същевременно ненарушаващо естествените процеси на свободни индивидуални решения на гражданите [фиг. 30, 31].

Фигура 30: София- Софийска Община -Изменение на ОУП на Столична Община към 2024 година – не е ясно доколко границите са съобразени с реалните инвестиционни инициативи – реализирани през последните години и с пазара на недвижимата собственост и земята . Не е много ясна екологичната картина и ефективността за контрол на територията. Липсата на реален мониторинг и съвременна информация за територията и процесите на практика анулират всякакви идеи и концепции за развитие.

Фигура 31: София -действуващ ОУП – Режимите за застрояване като гаранция за съблюдяване на някакви параметри на застрояване на сгради и параметри на градски пространства . Тотална липса на съвременно мислене за развитие на градските пространства ,градоустройственият скелет ,а и за трансформациите на градската тъкан . Тук даже не става въпрос за принципно агломерационно развитие и на система на градски център.Всичко като цяло и в детайл е статично и апостериорно- след случващите се събития.

Изводи относно основната характеристика на модела

Пространствената интеграция на градските функции и основните пространствени проблеми на центровете са предопределени от многообразието на градската среда. Поставеният още от времето на функционализма проблем за съединението, на органичното свързване ,на цялостната интеграция на съоръженията в общото градско пространство не е престанал да съществува. И ако този основен въпрос на архитектурата сега ни изглежда малко поизоставен и изместен в страни, то скоро интеграцията в архитектурното пространство ще стои на дневен ред. Съвременната градоустройствена практика нагледно показа недостатъците на статичния модел на градско функциониране. Все по-големият динамизъм в интеграцията на градските функции предопределя несъстоятелността на диференцирането на пространствено-планови елементи по функционален признак /доминиращ в локалната структура/. Градското развитие доказва необходимостта от едно съответствие между специфичните потребности на социалния живот и самото пространствено обкръжение.

Моделът се налага като един вид функционално – пространствена система в рамките на същинския град и в тясна връзка с неговото обкръжение – подчинено на типичната градска експанзия.

Макар и по-скромни все още има спорадични идеи за създаване на сателитни градове – със смесени и жилищни функции. Това само допринася при правилно управление – столицата да се разтовари от невероятното натоварване на центъра и някои от периферните квартали. Това е и начин за ограничаване и пренасочване на миграцията и механичния прираст от една страна и за по- екологосъобразно живеене в крайна сметка – със запазване на възможностите за по-свободен избор.

Неглижирането на съчетаването ѝ със съществуващата около централното ядро жп-линия и довеждащия транспорт /трамваи, тролейбуси , автобуси и пр./я правят във времево отношение твърде неефективна. Твърде много територии на столицата остават необслужени. Съжителството на определено позитивно настроено за промени гражданско общество и някои маргинални групи от населението води до голямо несъответствие на развитието на градските центрове и останалите градски периферии. Възниква парадоксът на обитаването - несъответствие на среда /бит/ и социална характеристика.

Глава 3. София – градска структура и градско управление. Съвременни йерархични структури.

3.1. Модел за социо – пространствено развитие

Моделът за социо – пространствено развитие е практически нов тип модел – неописван досега в класическата градоустройствена теория . На практика няма и реализиран практически опит в това отношение – може би заради изтъкването до сега от една страна – класически похвати за проектиране и от друга – господствуващите все още статични модели на градската структура – пряко съотнесени към градоустройствената практика .

Градска памет и реална схема на управление и функциониране на съвременното градско общество

Интересен е преходът към сегашната градска структура – докато в началото на века столичната структура още с провъзгласяването на града за столица се развива по стереотипа на повечето европейски столици /без значение от обществената уредба/ с контрол на основните комуникации , градските пространства и комуникационни възли и доста избирателно върху кварталите в зависимост от живеещите отделни или групи граждани по стереотипните класически признаци- с постоянно наблюдение на основните сгради на властта -и това продължава до 1949-1950г.-след това се провъзгласява принципът на „социалистическото самоуправление“. След 1990 година това се върна с обратен знак-но именно този почти 40 годишен период на определен тип експлоатация се отрази пагубно върху качествата на застрояването и постави огромни, дори нерешими проблеми пред общинското управление и държавната власт.

Реалната схема на управление на София е наследена още от схемата – модел приложен още през 1945-49 година. Сегашното състояние е тотално объркващо с микса от названия – нищо не значещи и условната връзка с характера на застрояването.

Знакови структурни възли, полоси на комуникация и развитие

Това се оказаха както новите /след 1953-54г./ площадни и улични пространства – така и необходимите за този нов тип градски отношения въз основата на провъзгласената „гражданска свобода, народовластие и самоуправление/!/“ форма на функциониране на

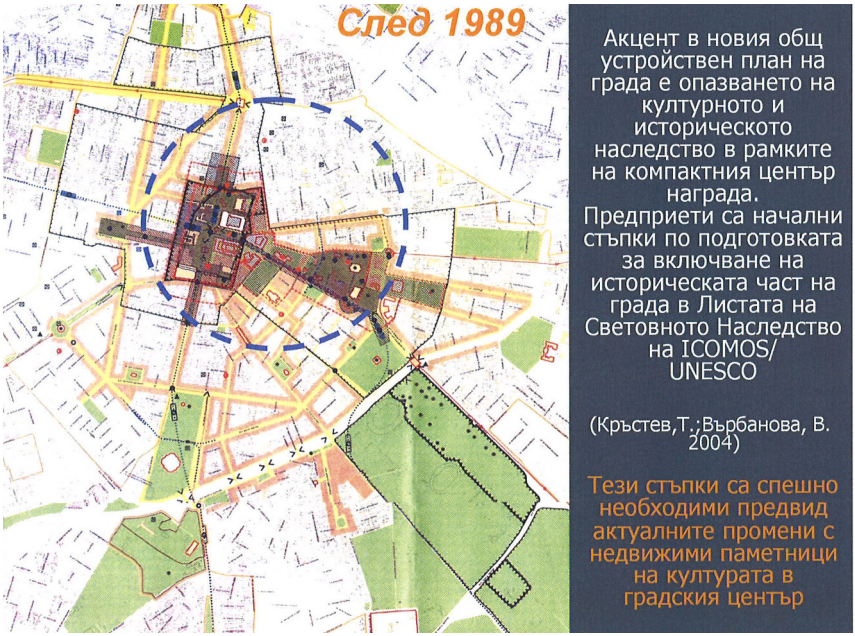
обществото – с присъщите дитирамби и плакатни повествования. Тъй като нямаше класически модели се проповядваха модели-характерни за СССР без замисъл за хармония в градската среда и развитие -изобщо нехарактерно за новата йерархизирана система и порядки на функциониране на града. Целият център е станал „по-филаделфийски“-по- присъщ на водещия братски опит и излъчване. Този вкус и модел се проповядва и върху целия модел на т.н. „обслужване“ на населението. Много съществен проблем са именно преоразмерените във всяко отношение търговски обекти -нито нормални комплекси, нито адекватни на локализацията, нито свързани с основната система на градския център [фиг. 32].

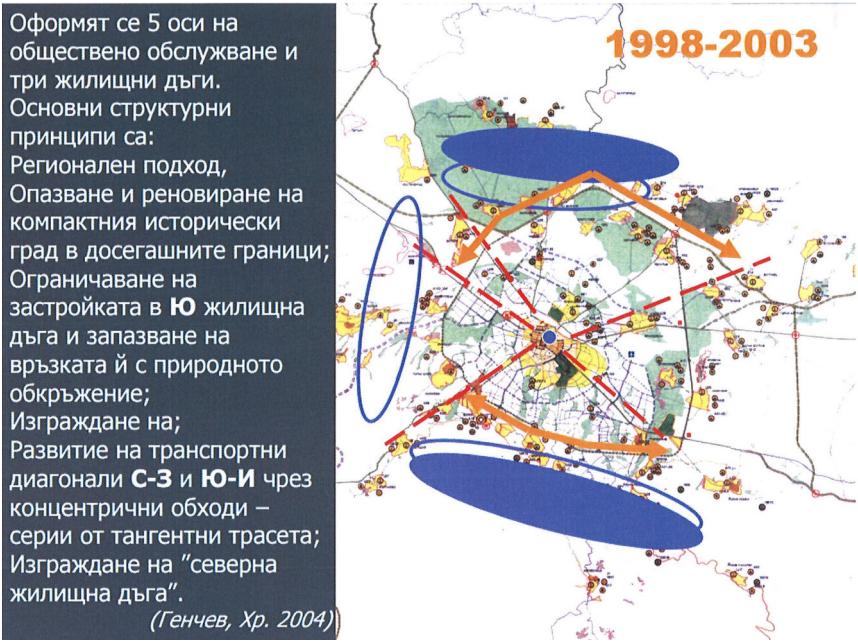
Фигура 32: 1963-1990

Градски образ и мащаб на София

Сравнявайки образът на София с образа и съответно мащаба на един европейски град – примерно в Италия – ще забележим огромен дисонанс с принципите на изграждане на новите териториални модули.Съвсем малко е съхранената територия на града от инвазията на свръхмащабните строителни недоразумения.Тук абсолютно имат вина както градските власти – умишлено неглижиращи визията за един хармоничен град и самите безотговорни проектнати-забравили своята творческа и пхрофесионална съвест. Просто е страшно – все нови и нови територии и градският център да се превръщат в свръхмащабни чудовища-безистени и да унищожават и малкото което остава от нормалния град.Тук не става въпрос за някаква странна носталгия, а за здрав смисъл и съобразяване с класическите постулати на градското развитие [фиг. 33, 34].

Фигура 33: След 1989

Фигура 34: 1998-2003

Принципи за внедряване на нова управленска схема в аспекта на административно – териториалното деление на града. Новата управеленска схема може да се прогнозира в няколко аспекта:

-ефективна и реална информация за процесите в града, нови параметри на пространствено-функционалния потенциал;

-реална обвързаност между съществуващите системи и различни мониторингови служби и обработка на отделните данни в една ясно сестема на фючърсни процеси, различни планови параметри и системи за екологична защита, контрол на пасивната градска среда;

-нов модел на препоръчителни и задължителни параметри на средата, ясна визия за пространствени и градоустройствени характеристики – преход от планиметрични към пространствено-функционални измерители;

-мониторинг на т.н. комуникационен потенциал на отделните части от града и неговата обвързаност с регионалната и държавна комуникация;

-съвременни методи за обективна оценка на качествата на бита и социалната подвижност и комуникация на населението,обективизация

на стандарта на обитаването и изясняване на параметрите на системата на градския център и в тази връзка експертиза на класическите ценности на София;

-преоценка на екстериториалните ценности и туристическата стойност на София в рамките на региона,страната и Европа;

-устойчива перспектива за управление чрез рационално използуване на механизмите на самоуправлението и оценка на реалните възможности за инвестиционна инициатива.

На София на практика й липсва дългосрочна ефективна програма за развитие. Няма оправдание за никой управник на всяко ниво за липсата на класическа визия за града и оправдание за немощ и финансови проблеми.

Всичко това изисква естествено обширна обществена подкрепа и дори ако се наложи -референдум.

Прогнозата за новото административно-териториално деление на София е само първата фаза от многостранен и многостепенен процес – свързан както с преоценка на различни постулати от класическата градоустройствена теория и практика ,но и с перспективата за нов подход изобщо в градското управление. Това ще доведе определено до голяма икономия на ресурси- финансови и човешки и ще бъде обективно по-рационален подход -съответствуващ на стремежа на градското население към по-висок стандарт на обитаване и перспектива за развитие на града.

Градският модел като йерархизирано понятие

Началото на новия век /XXI/ – заедно с очакванията за някакъв светъл и справедлив катарзис се появиха и предпоставките за ясни и наситени със съдържание бурни градоустройствени процеси в структурен и функционален план/14,15,16/. Качеството на градската среда вече се разбира като отначало ограничено в рамките на допустими компромиси, но същевременно основната маса от гражданите претендира за една свобода и по-високо качество на ежедневието.Тъй като обективно градската среда е следствие на обществените трансформации и има един период на съзряване , т.е. отместване/забавяне/ на прекия резултат- градското общество своеобразно демонстрира в някои проявления [фиг. 35].

основни принципи

2009

Регионален подход;

Равнопоставеност на видове собственост;

Баланс между град и околности;

Устойчиво развитие;

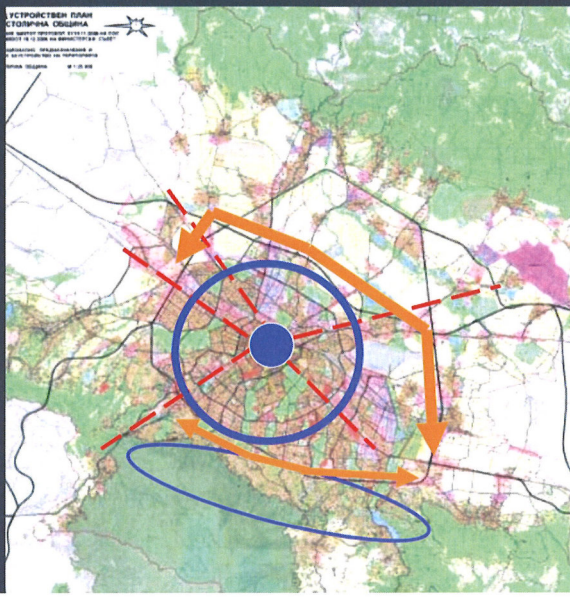
Ограничаване на компактния град;

Ограничаване на южната витошка яка;

Развитие на северната транспортна дъга;

Стимулиране на основния транспортен диагонал СЗ – ЮИ;

Номиниране на историческия център в WHL. *(Диков, П. 2009)*

Изменение на ОУП

Предложение за номиниране на историческия център на София в ***Листата на световното наследство***

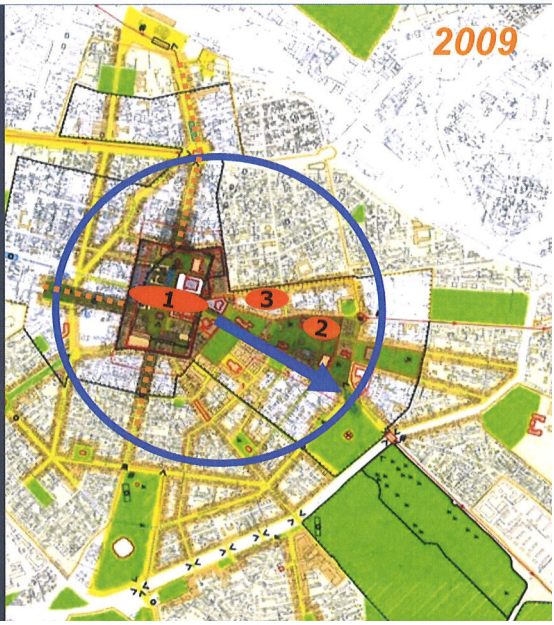
АИР "Сердика –Средец" ;

Историческо направлениепобул. "ЦарОсвободител",

Сердикийски некропол околоц. "Св. София".

Подготовка чрез разработване на проекти: **1.**Сърцето награда; **2.**Ц. "Св. София";

3.Античенамфитеатър.

Фигура 35: 2009

Пространствена непрекъснатост

Главната отличителна черта на селищната мрежа е обусловена от историческите фактори в развитието и от характера на природогеографските фактори – най-вече релефът и климатът . Редица общотеоретични положения , залегнали в основата на най-различни концепции за градските системи се проявяват като рационални за изявяване на структурата и пространствената организация на градовете и техните пространствени региони . Различни понятия като „природен скелет" и „скелет на урбанизацията" , идеите за функционално-типологическата диференциация на елементите на същия този скелет, както и „степен на дисперсност на селищната територия" и други . При въвеждането им при експертна оценка на проектни решения обикновено те играят ролята на допълнителни показатели за реална ефективност и адекватност. Съществуват различни модели и способи за определяне на т.н. „агломерационни граници" – на базата на „интензивност на връзките" , чрез метода на „часовите изохрони" , модел за „интеграция на елементите в урбанизираната територия". Те обаче третират отношението градски център- градска периферия като отношение между пространствени локализации.

Най-често се прилага модел за организация на селищната мрежа на принципа на „йерархична структура , включваща първични и вторични центрове".

Перспективи в аспекта на новите разбирания за урбанизацията за отделните държави

Глобализацията е вече иманентен процес за всички страни и универсалността на проблемите се пречупват през националната специфика и традиция. Не навсякъде трябва да се търси универсалното решение за създаване на нови и нови урбанистични региони. В това отношение се изисква и умереност и специфичен подход. От това ще спечели както конкретния град , така и конкретната страна. Най-добър пример в това отношение е преосмислянето на истинските ценности след пандемията и ориентацията към по-традиционни или пък коренно иновативни форми на туризма.

Глобална експанзия и вълнова теория

Началото на новия век ознаменува нов проблем – постепенното разграничаване от строгата градска йерархия и съподчиненост на пространствата и известно разпадане на утопията за „непрекъснатия град". Появи се определено нова вълна като една реакция на

деформациите в градската структура. Заговори се усилено за растерните структури и за гъвкавите модулни локални структури. Теорията на вълните в градското развитие по един съвършен начин показва наличието на потенциал в градските структури – който съответствува на обществения потенциал за промени. Това с ясна сила важи за всичките градски промени още от 1910 година до наши дни. Именно този непресъхващ стремеж към рационализиране и свръхпечалби довежда до непредвидими трансформации понякога – променящи изцяло т.н. градски пейзаж. Именно така се проявява в най-голяма степен и вълновата теория на градското развитие . На практика основата за развитието на градовете е градската мобилност или социо-пространствената комуникация. Често приписваната на градовете самостойна флуктоация, без задълбочаване в нейната същност, в причините за определени трансформации / а те са най-вече пространствен израз на икономически в основата си взаимоотношения / задълбочават неясната картина на историята на градоустройствените идеи .

Градски ръст и прагови нива в реконструкцията

По принцип всяка градска реализация е целенасочен и обоснован акт. Това не е самоцелно изграждане или приумица, а добре проучен и по принцип - добри проектиран в рамките на съответните схващания комплексен обект, при който случайните компромиси просто не са присъщи. Стремежът към съвършена или най-малкото по-добра структура е следствие на многократни проби-грешки на локално ниво, но почти не се среща на нивото на целия град .

Плановите идеи често са били реакция/отражение/ на чужд опит . Пространството и възприятията пряко отразяват характера на архитектурното формиране на градската среда .

Градско развитие и оптимален баланс

Градовете в по-голямата си част независимо от демографските проблеми на всяка държава преобладаващо растат особено с развитието на урбанистичния процес и от гледна точка на развитието на световната икономика.

Глобализацията и нейното влияние върху модела на функциониране на града

Моделът на функциониране на града е пряко пропорционален на съответните инструменти на планиране. При него по принцип не трябва да има моментни реакции в дългосрочен план защото обикновено това се

отразява трайно и недобре върху т.н. „естествино развитие“- развитие на града на основата на еволюционните взаимоотношения и натрупвания. Никой до сега в теоретично отношение не е посочил точните и ясни граници на градоустройствения скелет и градоустройствената тъкан. Трайните тенденции в целия свят само потвърждават основния проблем на градоустройствените мероприятия в различните по същността си ситуации.Това е един неизчерпаем ситуационен и социален проблем. Пространствено – времевите характеристики на самите градски пространства са толкова различни ,че почти не може ,а и не трябва да се типизират. Още преди почти 70-75 години градоустройствената теория почти изпадна в неловко положение да търси „идеални примери“ от класиката/древността/ за да обясни случващите се бързи промени в технологиите и самото градско развитие. Рецепти-много, а резултатите се оказаха неудовлетворителни . Това признаха и най-бележитите урбанисти като Кристофър Александър, Никос Салингарис, Алексей Гутнов , Джейн Джейкъбс, Зоя Яргина и т.н.Неовладяните демографски процеси оказват съществено влияние върху градските политики . В крайна сметка градските власти само в развитите държави имат тази възможност да експериментират в политиката на реконструкция и обновление на градската среда, да инвестират прилични средства за преобразяването на тази среда и да осъществяват планомерно градско развитие. Отмина времето обаче на архитектурно-градоустройствената експанзия в планирането на големи градове по времето след Втората световна война. Този подем просто в момента не е на дневен ред с оглед икономическото или социално преструктуриране . Много са градовете , в които въпреки желанието на обществото средствата от държавния и местните бюджети са съвсем недостатъчни като ресурс за развитие. От там - изводът се налага съвсем естествено - градското развитие е обречено на бавен преход , освен в екстремните ситуации на война , природно бедствие или пък социален катаклизъм . За задоволяване на бъдещите потребности при развитието на населените места ще има нужда от прецизно извеждане на база-данни и панаметри и по отношение на подсистемите в новите икономически условия.

3.2. София – перспективна управленска градска структура

Очевидно моделът на перспективната управленска градска структура на София трябва да се съобрази с всички изтъкнати по-горе анализи и изводи – касаещи ефективните проявления и практики на водещите градове по света.

Освен това той трябва да отчете местната специфика на територията , традицията на досегашното градско развитие и управление и да отчете най-вече перспективите за създаване на реално устойчива и управляема структура за бъдеще . не може това да се отлага за неопределено бъдеще най-вече заради определените трудности в урбанистичното развитие на страната ни и демографската криза. Кризата на развитието е обикновено – криза на управлението – и в старата ни история – а и в новата ни история . България и нейната столица София трябва да останат силно звено в европейското и световно семейство.

Методико – планови аспекти на модела

Осмислянето на тази гигантска и скъпо струваща на практика градска „сценография" е основният подтик да се зародят каноните /правилата/ на теорията. Най-простото описание не може да се приеме за теория . Категорично плановото изражение до голяма степен се е доближавало до наченки на обосновани частични инвестиционни инициативи , частично прекрояване на градския план /най-вече от търговски съображения/, реализиране на нови улици , площади /форуми/ , локализиране на нови сгради и комплекси /обществени , религиозни и пр./, уникални градски елементи , нова насока на развитие на целия град, предградия и нови зони.

Перспективи на развитието на София за следващите 80 – 100 години

Очертаването на перспективите на София за периода до края на 21 век е задача колкото футуристична – толкова и реална . Стъпвайки на изводите от възможно най – комплексния анализ на развитието на структурата достатъчно точно може да се определият основните направления за структурно развитие , подходящото деление /райониране , схема / на обособяване на цялата територия – в т.ч. и териториалните граници и крайградската територия , начинът на реализиране на обработената експлоатационна информация и най-общо схемата на реализация на социалната комуникация.

Няколко са пътищата за управление и развитие на столицата,а именно:

-избистряне на масива от комплексна информация относно атрибутите и потенциала на териториите дори в рамките на досегашните класически измерители;

-възприемане на нова структура на управленско-териториално деление на София;

-възстановяване на основната пространствена и функционална йерархия в рамките на градския център;

-експертна оценка на сегашното увлечение за пешеходна и велосипедна експанзия!-не подмяна на реалните проблеми с привнасяне на нови такива!

-освобождаване от излишни и вредни наслагвания и в скелета и в тъканта на градоустройствената система;

-стриктен контрол върху застрояването и нов съвременен подход в експанзията на базата на ефективно ползване на територията;

-създаване на комплексна мрежа за моментен контрол и обективна информация-респективно технологично управление на процеси и промени в параметри, контрол върху цялостната градска социално-пространствена флуктоация- синтез и набор от параметри за промени на базата на точна информация;

-създаване на център по комплексно технологично и автоматично управление на процесите в градската среда и отражение на двустранната връзка с гражданите. Това ще обективизира конкретната информация като своеобразен коректив на управлението.

Добре е да се изследва по-разширено формата на административно-териториално деление на София – много по-ефективен от сегашния. Освен всичко макар и принципно дискусионен – при участие на архитекти, урбанисти, икономисти и управленци и цял един огромен набор от свързани с експлоатацията и управлението на града хора и специалисти при гарантирано участие на информирани и активни граждани – този въпрос на основната стратегия е направо задължителен. Визия за развитието на града се прави като комплексна изследователска програма, а не като демонстративна и пожелателна волунтаристка идея. Колкото и да са квалифицирани специалистите те се нуждаят от съответната обратна информация – не само свежи идеи, а практически решения.

В това се състои основната интрига на градското развитие!

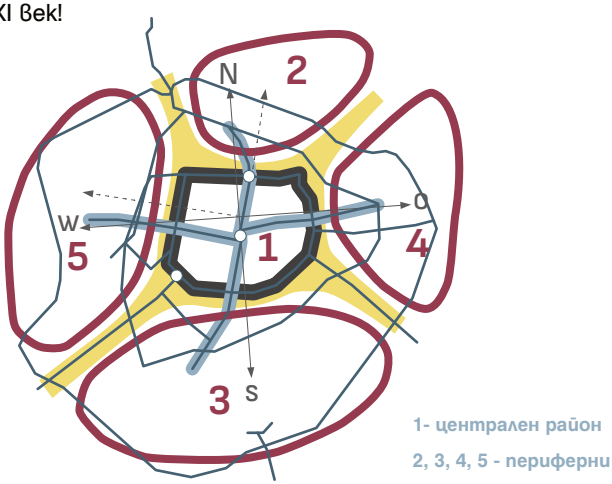
В това отношение не бива да имаме скрупули -всеки нов модел-свързан с основната исторически обособила се структура на София ще функционира много по-добре- не само на порядък , а и като нова житейска общополезна градска философия и практика.

Новият модел ще допринесе градът да създаде една научно-обоснована реалистична стратегия за развитие и действително да създаде условия в хода на бъдещото си развитие да функционира като саморегулираща се система-структура позволяваща своевременни корекции и перманентно обективно управление – такова за което всеки гражданин си представя като основнен демократичен начин на живот.

Основните модели в графичен план /представени като пространствени общности/ се налагат в два варианта. И за двата варианта основен модул е централният – заключен в рамките на т.н. първи градски ринг. Той най-пряко кореспондира с основния структурен скелет на София – формирал се на базата на градоустройствените трансформации от началото на 20век, наслагването на радиално кръгова и ортогонална схема, ситуиране на главния градски център и основа на главната градска комуникация.По този начин централният модул-район най-добре ще изравни микса от пространствени и социални взаимовръзки и взаимодействия и най-пряко ще фиксира управленската база. Така територията – локализирана от рамката на околовръстния път се обособяват по четири района - или в първия вариант – съответстващи на основните световни посоки- север-юг,запад- изток или във втори вариант – в междинните посоки – северозапад- югоизток,югозапад-североизток. При първи вариант – за модулите се обособяват основни структурни полоси – до голяма степен като продължение на главните градски артерии, а при втория се оформят общности въз основа на регионалните трасета и влиянието им за цялата градска структура.Първият ринг около център се доказва в рамките на повече от сто години, че е база са градоустройствените структурни трансформации на София. Той достатъчно ограничава централния район и на практика е подходяща локална граница на една твърде сложна в пространствено и социално съдържание територия- визираща основните качества и потенциали на столичния град. В останалите райони ще преобладава преди всичко масовото обитаване- с неговите проблеми и особености и те по-скоро ще зависят от регионалната връзка. Ето защо вторият вариант може да се окаже много по-реалистичен и ефективен. За това говори и свободният пазар на имотите и снимката на реалната градска социална активност. Още

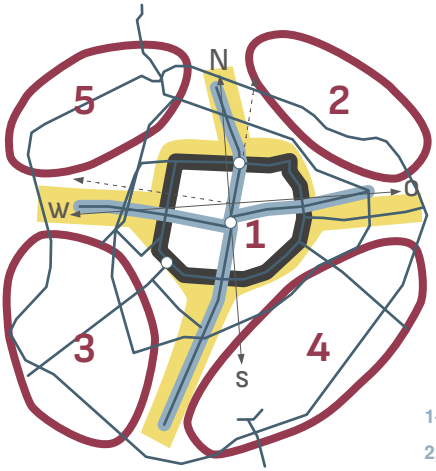
повече- околовръстния пространствен коридор през последните години се архитектонизира сравнително успешно и се доказа като вариант за инвестиционна трансформация. Това което се залага на т.н.крайградски локални структури – да оперират сравнително свободно в рамките на един по-свободен саморегулиращ се пазар ще допринесе да се трансформира и общинския бюджет на принципа на по-голямата самостоятелност на отделните райони във финансово отношение. Както е при смарт-градовете – управлението може да бъде по-ефективно и по-реално и гражданите да кооперират своята активност в единствено правилната посока.Такъв подход вече се е доказал и е абсолютно ефективен както по отношение на минимизиране на градските разходи, така и на изпълнението на целевите програми.

Всичко това са идеи -споделени от голямо количество експерти отпреди повече от 15 години-но за съжаление нереализирани поради огромната бюрократична съпротива [фиг. 36]. Схемите 36 и 37 са отражение върху реалната територия на София и отразяват в исторически план – метаморфозите на града – особено от началото на XX век и новия XXI век!

Фигура 36: Първи вариант - теоретичен графичен модел за административно-териториално деление на София

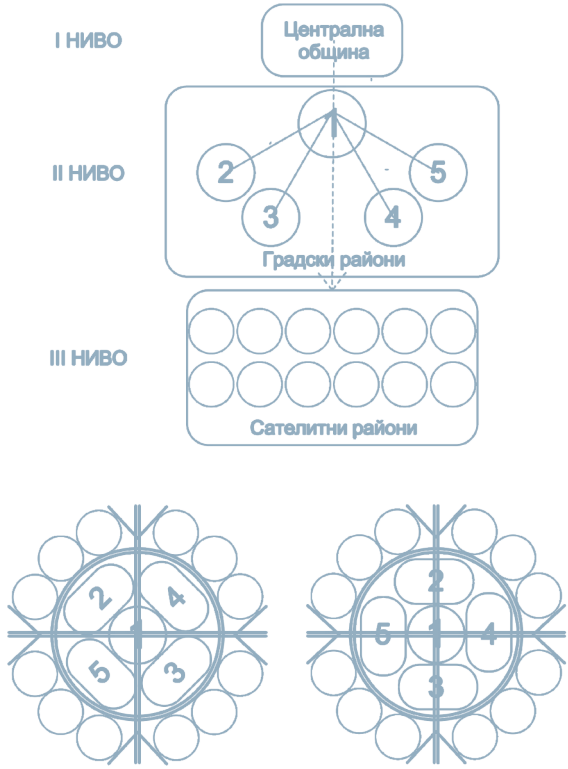
Този вариант е логично продължение на развитието и трансформациите на класическото градско ядро. Той обаче като че ли е ограничен и ще локализира ново напрежение в прилежащите на първия ринг територии. Главните структурни оси – продължени в сърцето на всяка такава единица ще разделят повече локалната структура отколкото да я обединяват. Може би тази граница е по-ясна като пространствен коридор на първия ринг и скъсване с продълженията [фиг. 37].

Фигура 37: Втори вариант – теоретичен графичен модел за административно-териториално деление на София

Този вариант предлага строго разграничаване от простото продължение /удължаване/ на вече формираните оси и изразява по-ясно локализиране на вече изградени структури като следствие на урбанистичния бум през миналия век- втората половина до края и неговото продължение през настоящия век.Той по-ясно разграничава центъра и периферията в рамките на цялата концентрирана пространствена локализация и предполага по-лесна връзка с крайградските прилежащи територии – територии на локалните гъвкави и по-самостоятелни общности. В крайна сметка – уточняването на точните граници е въпрос на изследване и доказване освен с базовите показатели на обичайната градоустройствена практика и анализ,но и с комплексните социално-икономически показатели.При всички положения обективният анализ на правата и обратната връзка на градското функциониране е задължителна.

Възприемането на един от тези основни варианти ще бъде несъмнен успех за една дългосрочна и комплексна програма [фиг. 38].

Фигура 38: Теоретични модели, представени като идеализирани графични и таблични – постановка

Централният кръг между първи и останалите четири градски района е малкият столичен ринг (от 1985 година), а външният – означен като двоен е околовръстният път (и Северната тангента). Сателитните райони са извън околовръстния път.

Само при тези условия има перспектива натрупаните градоустройствени структурни, функционални и социални проблеми да се разрешат с водещата роля на експертите в това отношение – не волунтаристки и пожелателни опит за представителност , а истинско доктринерство на базата на внедрен световен положителен опит.

Време е от сферата на пожеланията и мечтите да пристъпим към ефективно и умно развитие. Това е и залог за истинска ефективност и както показва световната практика не се изискват прекалени инвестиции, а разум и интелект.

Синтез на съвременните концепции за „умните“ (смарт) градове

През последните 10- 15 години усилено се заговори за реализиране на умни градове – с висока ефективност на експлоатация и управление, с определено високо ниво на хармонизиране на градската среда . Основен пример в това отношение е реализирането на Маздар – сити в Абу Даби от великия Норман Фостър. Принципите на самодостатъчност и хармонизиране на експлоатацията – съчетана с оригиналния архитектурен образ допринесоха това да не се разглежда само като някаква архитектурна мода , а и да стане положителен и основополагащ принцип на проектирането на бъдещите градове. Отчитайки огромния научен и практически ефект от такива реализации – по целия свят масово започнаха да изкристализират различни практически напредничави тези за конкретни градоустройствени структури с водещо съвременно звучене при разрешаване на основните принципи на градското развитие и устойчива и гъвкава структура .

Обичайно се счита ,че превръщането на един град в "умен" най-често се базира върху внедряването на градски иновации в три основни области. Това са транспорт, околна среда, цялостното подобряване на живот на хората, които живеят в града /каквото и да значи това!?/. Най-значителен напредък в много източници се посочват няколко големи града , а именно - модернизирането на тези сектори и изграждането на цялостни градски системи бележат Сингапур, Ню Йорк, Барселона, Осло и Лондон.

Ориентацията към интензифицирането на градското развитие е налице повсеместно . Разбра се , че най-накрая в различни държави се насочват към тотална политика на ефективно развитие в комплексен план . Към днешна дата вече се изтъкват 89 града – работещи по тази система. Нищо чудно – тяхната бройка да е още по- голям – отчитайки развитието на Китай ,Русия, САЩ ,страните от Персийския залив и Саудитска Арабия , страните от Далечния Изток .

Градското планиране и градският образ-идеал

Енергийният и суровинният проблем неминуемо ще застават градовете да се развиват по определен сценарий-различен от класическия еволюционен архитип. И докато българските градове все още се лутат в спасителния пояс на интегрираните планове за градско възстановяване и развитие-без реална визия за градския идеал-ще останем в групата на бавноразвиващите се. Това неминуемо води до огромни пречки в развитието , до ефекта на догонването!

Моделът на „умния“ град – като възможност за перспективно стабилизиране на градските структури

Принципът за управление чрез обратна информация за процесите в рамките на града не е от вчера. По принцип той е заложен още с проектирането на самите първи древни градове . Докато в древността начините за добиване на информация е била само чрез пряка информация от служители или обслужващ персонал към градската управа – то сега съществуват необятно количества средства за наблюдение и оперативна информация – както механични, така и електронни средства.

Традиция за деградация на градските системи

Примерите в това отношение са много - при ситуирането на всяка мегаструктура в градска среда-независимо била тя търговски център/мол/, делова или логистична и производствена сграда се създава - практически нов извънмащабен обемно-пространствен възел, който е в пълен дисонанс с напълно естественото и хармонично развитие в класически аспект.

Необходимост от нова градоустройствена организация на активната социална комуникация и обитаването

Често пъти при това достатъчно всеобхватно се изправяме пред необходимостта да сравняваме различните елементи и ниво на развитие на градската жизнена среда с напреднали държави в това отношение – извървели твърде много и преглътнали хаоса на свободната търговия и целенасоченото развитие.

Същност на модела

В същност – моделът трябва да се нарича не „смарт“ , а по-скоро „модел на ефективния гъвкав град“- защото преимуществено именно за това става въпрос – правата и обратната връзка – информацията от реалното функциониране и точното и гъвкаво реагиране – управление на самите процеси .

Световни реализации

Невероятно количество реализации през последните 5-10 години – над 440 големи града в световен план преминават на плоскостта за осъществяване на смарт-технологиите . Освен мегаполисите – които с определен размах провеждат тази съвременна стратегияи останалите развиващи се градове се стараят в една или друга доминираща плоскост да преминат също на такава основа.

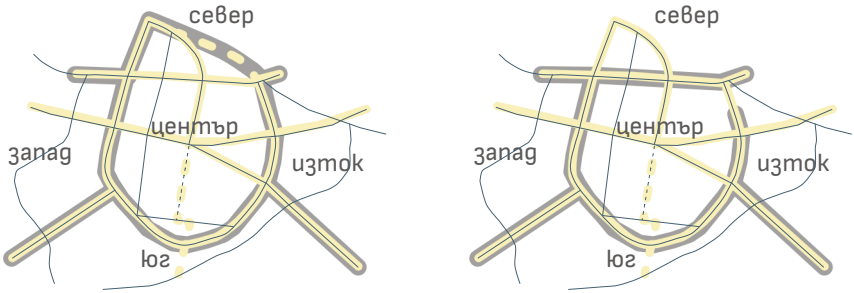
Анализ на тяхното развитие и обособяване

В крайна сметка стремежът към едни гъвкави саморегулиращи се градоустройствени структури-системи се наложи като мислене и търсене на нови стереотип. Експериментите в това направление са резултат от обединените усилия на инвеститори и проектанти от висока класа-разполагащи с мощни технологии и средства. Категорично вече се доказа ,че обективната информация за процесите в един град постигната с високотехнологични средства във подходящ вид за обективна оценка и измерване е в пъти по-ефективна от традиционния волунтаристичен подход и управление.

Компоненти - София като подходящо поле за този структурен модел

Градският образ се е формирал по отношение историческо развитие и устойчива градска структура най-често като една устойчиво отражение на отношението -„градски център - периферия". Градският ареал и градският образ - отразяват една устойчива специфика и принципи на адекватност и независимо от промените са твърде консервативни. Аполагията на градския образ се изразява в доразвиването и преосмислянето на класическите ценности на градските пространства, градското ядро , ансамблите и силуета.Това е своеобразен художествен манифест- формираният вече сравнително устойчив скелет на София.

Границите на административно-териториалното деление имат свой графичен модел- адекватен на очертания вече в теоретичен план [фиг. 39].

Фигура 39: Централното ядро и принципни модели за установяване на граници на административно-териториалното деление – свързано с градската структура. Абсолютно обвързване на схема на обратната информация и управлението с най-солидния елемент на структурата – градският скелет

Съвременна характеристика на управленско – териториална и функционално – пространствена структура

Рано или късно съвременната характеристика трябва да се стикова с практиката на развитите в това отношение страни. Спестяването на времето особено на заетите граждани направо е несъизмеримо с усилията за пренасочване на човешкия потенциал на общините в нови направления – в т.ч. преди всичко в рамките на усъвършенстването на оперативната дейност .

Очевидно в новата концепция за управленска структура /в т.ч. и на смарт-сити – концепцията / трябва да се заложат нови базови параметри.

Най-големият проблем е връзката – градско управление - градска структура в класическия аспект на формиране на структурно-пространствения ареал и канализирането на правата и обратна връзка между пространствено-структурна инвазия, нормална флуктоация и обществен идеал.

Обобщение на модела

Повече от сто години София уверено върви по пътя на стабилизиране на основния си структурен скелет. Същевременно неовладяният строителен (инвестиционен) бум допринася за огромни дефекти в баланса на градската тъкан. Свидетели сме на люшкането от една крайност в друга. Периодично възникват нови прехвалени (по незнайни причини) квартални „звезди“ и „примамливи“ територии.

Всичко това е естествен преход от често планиметричното възприемане на градската среда към новите твърде сложни механизми на градското развитие. Ето защо е необходим принципно нов модел – не толкова сложен, по-ясен и даващ възможност за пряка информация и управление.

Както се казва едно възвръщане към най-старите принципи на управление на градовете. Естествено – съчетан с възможностите на съвременните технологии и възможности.

Заключение

Основни изводи

Анализ на резултатите

Самите постановки още в началото представят дълбоко философско интерпретиране на масовото отношение към градското развитие – в методологичен класически план и в концептуален- силно аналитичен комплексен аспект.

- Получените резултати са изчерпателно и коректно описани, и на практика доказват, че са достатъчни за изпълнение на поставените задачи;
- Всеки възникнал проблем при анализа е подробно и точно идентифициран и е предложено своевременно подходящо решение;
- При количествени изследвания са предвидени и подходящи статистически оценки на конкретния проблем чрез анализ на надеждността, грешките при измерването и източниците на отклонение;
- Интерпретирани са използваните статистически тестове или изпитвания;
- Анализът ясно е свързан с формулираните хипотези, предположения или научни въпроси, които формират част от изложения изследователски проблем;
- Данните са представени по добре структуриран начин (таблици, фигури, графични схеми, резултати от изследвания, тестове) с разгърната ясна последователност;
- Проученият голям и като обем и като качество текстови и графичен материал е разгледан под специфичен ъгъл – от гледна точка на структурното развитие на града и не се изчерпва само с цитиране, а с конкретен и полезен анализ и съответно синтез спрямо темата;
- Като обем и качествен информационен продукт, трудът може да послужи за по-нататъшни изследвания и разработка на програмни документи.

Предвид това се налага (в резултат на комплексния анализ) една съвсем нова съвременна концепция за административно-териториалното

деление на София и определено – нова стратегия за нейното развитие, било то и като смарт-сити.

В крайна сметка не може непрекъснато да се водим от инерцията на несподелената необвързаност между структура и административно въздействие – както от неясната перспектива за градското развитие и натрупването на редица негативи от всякакво естество.От друга гледна точка съществена е ролята на познаваемостта и информацията за обективните атрибути на градската структура и от там-ефективната регулация в осъзнатата реалност и перспективността на управленските решения. Всичко останало е само пожелания, бутафорика и волунтаризъм. Съвременността изисква реално и адекватно решение във всяко направление. В аспекта на философското значение на вечната „мандала“ като символ на градската структура на София може да бъде формулирана определена устойчива концепция за развитието на града – гарантираща както неговото обновяване и функциониране в рамките на дълъг период – така и на съхранение на неговите специфични /уникални/ черти и създаване на своеобразен механизъм за гъвкаво саморегулиране чрез свободата на избора за изграждане на собствен ,индивидуален стандарт на обитаване. С други думи гражданите сами да избират къде и за колко време да обитават свой дом в рамките на конкретна локализация.

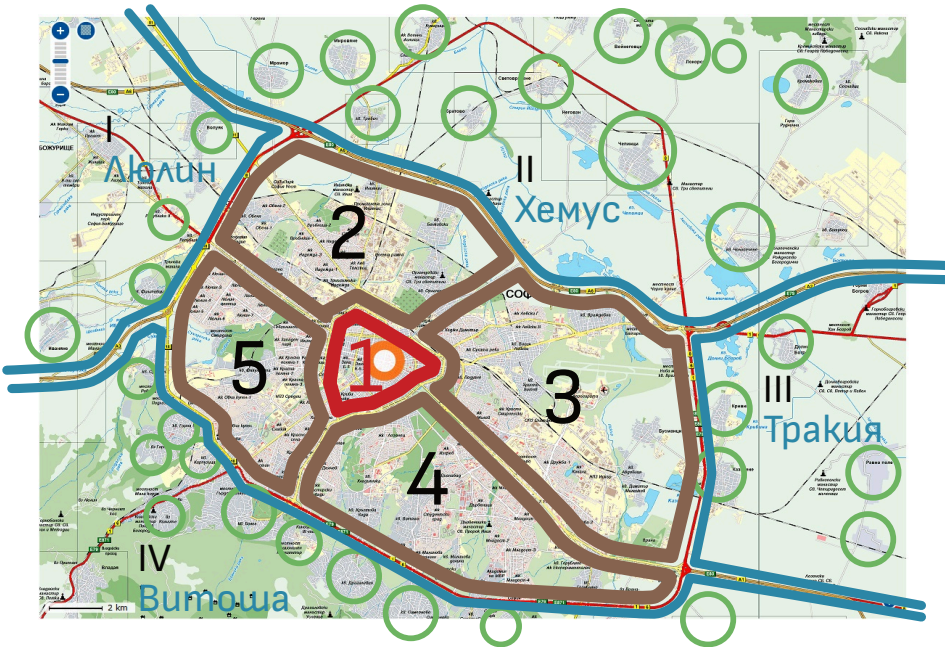
Концепцията разчита на обособяване на същински град в рамките на съществуващия околовръстен път за София с 5 района- 1-централен – в рамките на малкия ринг/2ринг/ където е административната локация на държавата и столицата; 2,3,4 и 5 - 4 района със смесени функции - съответстващи на световните посоки в рамките на околовръстния път и около 20 предградия (опростени в 2-4 района) – преобладаващо индивидуално застрояване - гравитиращи към този околовръстен път. След това - агломерирани селища.Това ще гарантира определена устойчивост и възможност за обновяване, реконструкция и благоустрояване на същинския град и най- вече съблюдяване на мащаба в 5-те централни градски района с пределна информация ,обективен контрол и управление.

Двадесетте предградия- модули са с възможност за висок стандарт на обитаване, а агломерираните селища са своеобразен буфер на столицата и подкрепят регионалните връзки. Избраният втори вариант на локализация на типичните градски райони говори за едно хармонизиране с историята на градското управление на София. В графично отношение тази своеобразна териториална карта съвсем точно маркира този повече от сто-годишен период на бурно градско

развитие-с кратките периоди на съзряване в рамките на мащаба на класическия град до средата на миналия век ,след това градският бум и невероятното разрастване и сега – агломерационните връзки и доминирането в рамките на цялата държава.

Тези двадесет предградия могат да бъдат обединени в рамките на 5-6 окрупнени района.

Това е и път към така жадуваната съвременна свобода в рамките на гарантирания баланс в цялата система [фиг. 40].

Легенда

- ЦЕНТРАЛЕН
- РАЙОНИ
- РЕГИОНИ
- ЛОКАЛИЗАЦИИ

Фигура 40: Концепция

Тази концепция дава възможност за обвързано перспективно развитие на града. Чрез новата стратегия за административно-териториалното деление се отчитат градската структура, комуникационните потенциали, демографския стереотип и др.

Апробация

Най-вече това е възможността за определен набор от препоръки към администрацията, проектантската колегия и законотворците по отношение на промени в подхода на проектиране и управление на средата. Внедряването на получените резултати ще се осъществи в няколко направления, а именно – в оформени предложения до Столична община и Министерството на регионалното развитие с цел – пряка реализация в практиката на проектиране и управление за столичния град /след разработване на определени постулати и платформи за реформа в управлението и съответни законодателни решения /, за прилагане при подготовка на стратегии за управление на големите градове, за пряко приложение като съвременна методология и методика в образователния процес и пр.Разбира се необходимо е последващо комплексно изследване на градоустройствените стратегии.

Приноси

1. Теоретични

1) създаден е комплексен модел -обвързващ както развитието на градската структура -така и възможностите за непрекъснато извличане на информация за градските процеси и обективно оперативно управление прилагане на съвременни постановки за устойчиво развитие и прилагане на ефективни методи по градско планиране и управление с цел усъвършенствуване на науката за градското развитие;

2) определено е направен опит за разграничаване от традиционализма на класическата градоустройствена практика по отношение на вече компрометирана и доказала неефективността си т.н. „класическа“ оперативна методика на проектиране и управление на средата;

3) формулрират се възможните направления за усъвършенствуване на методологията и методиката на науката за града и реализацията на неговото развитие.

2. Практически

1) формулирани са различните взаимоотношения и взаимовръзки между планирането – от едромащабното за града до детайлното – за конкретната територия и зависимостта от социално – пространствената флуктоация в рамките на градоустройствените системи по отношение на съответното адекватно управление и експлоатация на градското пространство;

2) изяснени са редица нови пространствено – функционални влияния и определено значими концептуални и контекстуални страни на градското развитие – особено по отношение на развитието на градоустройствения скелет;

3) в аспекта на предвидимото е разработен модел за практическо приложение на синтезните резултати от анализа на формирането и обособяването на столичния град и възможностите за прилагане на „смарт“ - технологиите в инвестиционните и управленско – експлоатационни инициативи и програми;

4) изяснен е обратният механизъм при функционирането на една сложна система – двойствена по своята същност , но допускаща известна свобода и инициатива на гражданите както и възможността за реализация на бъдещите планове и социална активност;

Практическо приложение на оптималния модел

1. Териториално отлагане на модела – това е на практика известен пробив в съвременното третиране и разбиране на методологията свързана с изясняване реалните граници на намеса в градското развитие и предикат за създаване на съответна методика за прогнозиране и проектиране на структурните градски промени.

2. Прогнозна оценка на резултатите -Оценката е много важен момент при крайните заключения и обосноваване на мярата в инвестиционната намеса и разумното управление и контрол в това число и от страна на градското общество.